REGIOARRANGEMENT FRUITDELTA RIVIERENLAND

FruitDelta Rivierenland groeit en bloeit

Versie 5 september 2023

1 Inhoudsopgave

Samenvatting 4

1 Waarom een regioarrangement voor FruitDelta Rivierenland? 8

1.1 Aanleiding 8

1.2 Wat is een regioarrangement? 8

2 Wat voor regio zijn we? 10

2.1 Waarden en kwaliteiten 10

2.2 Welke regio willen we zijn? 11

3 Sturende principes 13

3.1 Ruimtelijke kwaliteit 13

3.1.1 Introductie 13

3.1.2 Delta van grote rivieren 13

3.1.3 Ruimtelijke kwaliteit staat onder druk 14

3.1.4 Focusvraagstukken ruimtelijke kwaliteit 14

3.2 Water en bodem sturend 17

3.2.1 Introductie 17

3.2.2 Het binnendijks gebied 18

3.2.3 Rivieren, uiterwaarden en dijken 20

3.2.4 Rol van water 20

3.3 Brede welvaart 21

3.3.1 Introductie 21

3.3.2 Brede Welvaart in Rivierenland 22

4 Ruimtelijke samenhang 23

4.1 Perspectief natuur en landbouw 23

4.1.1 Vitaal Landelijk Gebied Gelderland (VLGG) 23

4.1.2 Perspectief landbouw 24

4.1.3 Perspectief natuur 26

4.2 Perspectief energievoorzieningen 30

4.2.1 Introductie 30

4.2.2 Knelpunten en uitdagingen 31

4.2.3 Kansen en/of dilemma's 31

4.3 Perspectief leefbare dorpen en steden 33

4.3.1 Introductie 33

4.3.2 Behoud van leefbaarheid 34

4.3.3 Werklocaties en bedrijventerreinen 35

4.3.4 Recreatie en toerisme 37

4.3.5 Cultuur voor een leefbaar en inspirerend FruitDelta Rivierenland 39
4.3.6 Mobiliteit 40
5 De afwegingen met elkaar 43
5.1 Integrale vraagstukken regio FruitDelta Rivierenland 43
5.1.1 Ruimtelijke kwaliteit (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde)..... 43
5.1.2 Water en bodem sturend 43
5.1.3 Biodiversiteit 43
5.1.4 Klimaatadaptatie 43
5.1.5 Land- en tuinbouw 44
5.1.6 Energie 44
5.1.7 Leefbaarheid en verstedelijking 44
5.1.8 Cultureel erfgoed en recreatie en toerisme 45
5.1.9 Mobiliteit 45
5.2 Aanpak 45
6 De regio in 2030 met doorkijk naar 2050 47
7 Hoe werken we samen 48
7.1 Hoe worden we deze regio? 48
7.2 Welke samenwerkingsvorm kiezen we 48
7.3 Hoe sturen we op voortgang en wat is daarvoor nodig? 49
7.4 Samenwerking en overleg met betrokkenen in gebied 49
Bijlagen 50

Samenvatting

FruitDelta Rivierenland is een regio gevormd door de Tielerwaard, de Culemborgerwaard, de Betuwe, de Bommelerwaard en het westen van het Land van Maas en Waal. Drie grote rivieren domineren het gebied: de Maas, de Rijn en de Waal. Zij vormen een cruciale schakel in de Nederlandse delta. De afwisseling van weidse rivieren en uiterwaarden, kleinschalige, besloten oeverwallen en open kommen kenmerkt het landschap van het Rivierenland.

In de regio werken acht gemeenten Buren, Culemborg, Maasdriel, Neder-Betuwe, Tiel, West Betuwe, West Maas en Waal en Zaltbommel samen. Ze doen dat ook in de Regio-organisatie FruitDelta Rivierenland. De Regio-organisatie heeft samen met de gemeenten en andere partners de Gebiedsagenda 2.0 opgesteld. Deze fungeert als onderligger van het regioarrangement. De regio heeft ruim 250.000 inwoners en kent in totaal ongeveer 80 kernen.

Wat voor regio zijn we?

FruitDelta Rivierenland kent een sterke identiteit, maar is ook een regio waar de ruimtelijke kwaliteit onder druk staat. Op de oeverwallen is veel van de kleinschaligheid van het landschap verloren gegaan door verstedelijking, agrarisch gebruik en de aanleg van grote bedrijfsgebouwen en kassen. De A2, A15 en provinciale wegen trekken steeds meer bedrijvigheid aan, waardoor het open en landelijk karakter van de komgronden wordt aangetast. De nieuwe ruimtevragen, voor wonen, werken en energie, zetten de ruimtelijke kwaliteit van de regio steeds verder onder druk. De ruimtelijke ordening en inrichting moeten passend blijven bij de identiteit van de regio. Het is van belang de juiste functie op de juiste plek te situeren en de inrichting aan te laten sluiten bij het karakter van het landschap, de steden en de dorpen.

Het unieke landschap en de ruimte bieden kansen. De ambities van FruitDelta Rivierenland zijn:

- krachtige landbouwregio, toonaangevend in fruit- en boomteelt en andere tuinbouw-gewassen, met sterke steden en dorpen waar we veilig wonen en werken;
- een robuust groen-blauw raamwerk voor biodiversiteit en toekomstig waterbeheer;
- (inter)nationaal, regionaal en lokaal goed verbonden door wegen en water;
- inzetten op energiebesparing en duurzame energie;
- voorbereid op een toekomst met meer wateroverlast, droogte en hitte;
- meer recreatie en toerisme, in balans tussen draagkracht van de omgeving en toeristische druk;
- leefbaarheid kernen, brede welvaart en kracht van kleine gemeenschappen benutten

Kansen en dilemma's

1. *Natuur en landbouw*

FruitDelta Rivierenland bestaat voor een groot deel uit landbouw- en natuurgebieden. Landbouw is een onderdeel van de identiteit en drager van het landschap. Het landelijk gebied wordt dooraderd door een natuurnetwerk, gekoppeld aan de grote rivieren en natte komgronden met weteringen. De regio staat voor de uitdaging om een toekomstbestendige landbouwregio te zijn, in balans met robuuste natuurwaarden. Via het programma Vitaal Landelijk Gebied Gelderland (VLGG) geven we samen met de provincie uitvoering aan dit perspectief.
Wat betreft *natuur* zijn de grote rivieren als lange natuurlinten bepalend. Iedere rivier heeft haar eigen kenmerkende natuurwaarden: de Waal is hoog-dynamisch en ruig, de Nederrijn-Lek en de Maas zijn laag-dynamisch door de stuwen en de omgeving van Sint Andries is uniek: hier komen twee Europese riviersystemen (Maas en Waal) bij elkaar. In de binnendijkse gebieden rijgen de

Linge en de weteringen natuurgebieden aaneen en ook op de oeverwallen bevinden zich natuurgebieden, zoals op landgoederen.
De *landbouw* heeft een sterke relatie met de ondergrond. In de rivierkomgronden bevinden zich grootschalige weidegebieden met melkveehouderij, op de oeverwallen liggen van oudsher de akkers, fruitgaarden en -geconcentreerd bij Opheusden- laanboomteelt. De Bommelerwaard (Zaltbommel en Maasdriel) en West Betuwe kennen glastuinbouw en Maasdriel kent ook veel paddenstoelenteelt. In diverse uiterwaarden wordt nog vee geweid. De regio FruitDelta Rivierenland is een krachtige landbouwregio en wil dat blijven. De ruimtelijke druk op het agrarisch gebied is groot, de stikstofproblematiek relatief beperkt. Om in de toekomst een krachtige landbouwregio te blijven, zetten we in op versterking van de regionale samenwerking.

2. *Energievoorzieningen*

Het toekomstbestendig maken van de *energievoorziening* is essentieel. Met het vaststellen van de Regionale Energiestrategie (RES) 1.0 FruitDelta Rivierenland committeerden de RES-partners zich aan de opwerk van 1,2 TWh ofwel 1.200 GWh duurzame elektriciteit per jaar uit wind en zon in 2030. Energiebesparing, opwek van duurzame elektriciteit en duurzame warmte zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een grote uitdaging voor Rivierenland is ruim 80 kernen een alternatief voor aardgas te bieden zonder heel veel extra elektriciteit te gebruiken, omdat er geen grote warmtebronnen zijn
In het samenwerkingsverband 'Gelderse Energie-Infrastructuur' (GEIS) werken provincie, netbeheerders en Gelderse RES-regio's samen aan het oplossen van knelpunten in de bestaande energie-infrastructuur én aan de ontwikkeling van een toekomstig energiesysteem. Dit is cruciaal, want een goed functionerend energiesysteem is een sturende randvoorwaarde voor veel andere opgaven, zoals woonagenda, warmtetransitie, regionaal programma werklocaties (RPW) en klimaatneutrale mobiliteit.

3. *Leefbare steden en dorpen*

Het behouden of verbeteren van de *leefbaarheid* in steden en dorpen in de regio is een belangrijk punt van aandacht. In dorpen staat het voortbestaan van voorzieningen onder druk zoals winkels, het openbaar vervoer, het dorpshuis, de sportvoorzieningen en het culturele aanbod. In FruitDelta Rivierenland blijft het geboortesaldo tot minstens 2040 positief. De bevolking zal groeien naar 275.000 in 2030 en 290.000 inwoners in 2040. In de Woondeal Rivierenland zijn afspraken gemaakt voor de bouw van 13.000 woningen. Recreatie en toerisme kunnen bijdragen aan het behouden van voorzieningen en daarmee de leefbaarheid in de dorpen en steden. Inwoners van de regio geven aan dat er te weinig culturele voorzieningen zijn. Ook deelname aan sportverenigingen is lager dan in andere regio's.

De goede bereikbaarheid en de daaraan gekoppelde bedrijvigheid brengen werkgelegenheid met zich mee. Bestaande afspraken over *werklocaties en bedrijventerreinen* zijn het vertrekpunt, waarbij ook wordt geanticipeerd op ruimtebehoefte na 2030. De unieke ligging tussen de rivieren geeft de regio haar identiteit, maar het brengt ook uitdagingen met zich mee op het gebied van *mobiliteit*. De regio heeft een Uitvoeringsagenda Mobiliteit 2023-2026 ontwikkeld. *Recreatie en toerisme* dient waardevol te worden ingezet om voorzieningen te behouden (vergroten leefbaarheid), voldoende recreatie mogelijk te maken (versterken vitaliteit van inwoners) en het landschappelijke karakter van de regio beleefbaar te maken. Recreatie en toerisme is een middel om integraal bij te dragen aan de uitdagingen van de toekomst in de regio.

Opgaven

De opgaven versterken elkaar, maar kunnen soms ook botsen. Het regioarrangement beoogt vanuit een visie op de samenhang de opgaven per gebied te agenderen. Onze ambities tot 2030

zetten we hier kort op een rij. Hierin moeten in de vervolgstap van de gebiedsprogramma's integrale afwegingen plaatsvinden.

Wat betreft *natuur* zetten we in op:
- versterking van biodiversiteit door groen-blauwe dooradering van het landelijk gebied;
- gebiedsprogramma's waarin we het natuurperspectief uitwerken;
- integrale uitvoeringsprojecten voor afronding van GNN, uitvoering maatregelen Natura 2000 en realisatie GO met EVZ's;
- concretisering van overgangsgebieden Natura 2000;
- uitvoering van Gelderse Maatregelen Stikstof;
- inrichting van klimaatrobuuste weteringen (zoals Boven-Linge), met realisatie van KRW-opgaven, landschapsversterking en recreatieve toegankelijkheid;
- realisatie van Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) Sint Andries met integrale gebiedsaanpak;
- het benutten van de Linge als structuurdrager voor klimaatbuffers.

Wat betreft *landbouw* zetten we in op:
- gebiedsprogramma's waarin we het landbouwperspectief uitwerken;
- aanpakken van knelpunten op het wegennet door de agrarische verkeersdruk;
- het samen met de sectoren onderzoeken en uitwerken van consequentie water en bodem sturend, waaronder toekomstige waterbeschikbaarheid;
- versterking van de ruimtelijke kwaliteit van het agrarisch landschap door middel van groen-blauwe dooradering, stimuleren erfbeplanting en een visie op teeltondersteunende voorzieningen.

Op het gebied van de *energievoorzieningen* zetten we in op:
- energie besparen
- realisatie van de RES-ambities;
- het beter in beeld krijgen van de samenhang tussen elektriciteit en warmte, ook in combinatie met de thema's wonen, werklocaties, mobiliteit en specifieke sectoren zoals de glastuinbouw en keramische industrie en integraal programmeren
- onderzoek naar de impact van netcongestie op de realisatiemogelijkheden van belangrijke opgaven zoals RES, woonagenda, warmtetransitie, regionaal programma werklocaties en de klimaatneutrale mobiliteit;
- versnellen van (en voorkomen van vertraging in) de realisatie van de energie-infrastructuur èn het integraal programmeren ervan;
- ontwikkelen van slimme regionale energie-oplossingen om netcongestie te reduceren;
- ontwikkelen van een visie op een benodigd/gewenst energiesysteem, richting 2040 en verder.

Om de *leefbaarheid* van dorpen en steden te behouden en te versterken zetten we in op:
- ruimte voor ontmoetingen, sport en bewegen en cultuurbeleving bij het ontwerpen van nieuwe buurten en wijken;
- onderzoek hoe een minimum aan voorzieningen in dorpen kan blijven bestaan;
- het creëren van een openbare ruimte die uitnodigt tot bewegen en ook bijdraagt aan ontmoeting en leefbaarheid;
- Afspraken over aantallen woningen en locatiekeuze, met oog voor water en bodem sturend, klimaatadaptatie en ruimtelijke kwaliteit.

- Afspraken over wel/niet faciliteren van stedelijke druk vanuit Randstad, Utrecht, 's-Hertogenbosch en Arnhem/Nijmegen. Met oog voor onder andere water en bodem sturend.
- ruimte voor huisvesting van bijzondere doelgroepen zoals ouderen, zorgvragers, arbeidsmigranten, statushouders, vluchtelingen, etc.
- regionaal nadenken over de ruimtelijke inpassing van sociale voorzieningen. Die nodig zijn voor bijvoorbeeld ouderen, beschermd wonen, GGZ-problematiek, etc. Op basis van de vraag 'wie moet waar wonen' en vervolgens 'wat is hier voor nodig'.
- een afweging maken voor ontwikkeling van XXL-logistiek locaties op verschillend ruimtelijk functioneel schaalniveau, die samenhangt met leefbaarheid. Zoals beschikbare fysieke ruimte, aantrekkingskracht op logistiek, wegcapaciteit, belastbaarheid van het onderliggend wegennet en bijdrage aan brede welvaart van inwoners

Wat betreft *werklocaties en bedrijventerreinen* zetten we in op:
- anticiperen op de ruimtebehoefte in de periode na 2030;
- het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen;
- het faciliteren van alleen die grootschalige bedrijven die van regionale meerwaarde zijn;
- het cluster Tiel als één van de drie provinciale locaties voor grootschalige logistiek (XXL). Dit verbinden we met de afweging voor ontwikkeling van XXL-logistiek in samenhang met leefbaarheid, zoals hierboven genoemd onder kopje *leefbaarheid*
- Voldoende ruimte voor lokale ontwikkelingen (MKB) op lange termijn.

Wat betreft *recreatie en toeri*sme zetten we in op:
- het faciliteren van groei in recreatie en toerisme in de steden en dorpen;
- het beleefbaar en toegankelijk maken van het landelijk gebied;
- vijf regionale identiteitsopgaven: rivierbeleving, gastvrije binnensteden, agrotoerisme, cultuurhistorische landmarks en regiopromotie;
- marketing en promotie van de drie streken binnen de regio: Betuwe, Bommelerwaard en Land van Maas en Waal.

Wat betreft *mobiliteit zetten we in op*:
- betrouwbare regionale autoverbindingen, met oog voor doorstroming en leefbaarheid;
- een veilig en compleet regionaal autonetwerk;
- een mobiliteitsketen die op orde is, met aandacht voor goede oeververbindingen en behoud van veren als cruciale verbindingen in de keten;
- stimuleren van het gebruik van de fiets en bereikbaarheid van het OV;
- een risico gestuurde aanpak van verkeersveiligheid in de regio;
- een schonere automobiliteit en het stimuleren van slim en innovatief reisgedrag.

We willen de komende jaren een gezamenlijk proces ingaan om de betekenis van water bodem sturend en klimaatadaptatie met langjarige klimaateffecten -zoals extreme pieken en dalen, langjarige droogte en zeespiegelstijging- te vertalen naar maatregelen in het heden. Zodat er ruimte is voor een passende transitie van landbouw, (rivier)natuur en doordachte structurerende keuzes in ruimtegebruik op de hogere en lagere delen van de regio. De als bijlage bijgevoegde plaat geeft een visualisering van de regionale opgaven in FruitDelta Rivierenland (Bijlage 1).

Regio FruitDelta Rivierenland groeit en bloeit!

1 Waarom een regioarrangement voor FruitDelta Rivierenland?

1.1 Aanleiding

Het Rijk wil vanuit de nationale opgaven weten wat er ruimtelijk wel of niet mogelijk is in de provincie Gelderland. Voor de overheden in Gelderland vraagt dit om een eenduidige en afgestemde koers voor de komende 25 jaar.

We hebben als gemeenten, waterschap, Rijk en provincie veel plannen op het gebied van wonen, infrastructuur, natuur, landbouw, recreatie, energieopwekking en bedrijven. Er spelen uitdagingen op het gebied van stikstof en klimaat, de kwaliteit van het bodem- en watersysteem en de zorg voor voldoende grond- en drinkwater. Als gezamenlijke overheden staan we aan de lat voor deze uitdagingen. Veel ruimtevragers als wonen, natuur en landbouw overlappen elkaar en onze beschikbare ruimte is schaars. Daarom moeten we slimme keuzes maken voor de korte én lange termijn. Dat kan de provincie Gelderland niet alleen; het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle betrokken overheden.

Om hier invulling aan te geven worden in de provincie Gelderland voor zeven regio's regioarrangementen gemaakt, waaronder het regioarrangement voor de regio FruitDelta Rivierenland. Deze zeven regioarrangementen vormen gezamenlijk de basis van het provinciale, ruimtelijke voorstel aan het rijk. Op basis van dit ruimtelijke voorstel worden door provincie en rijk verdere afspraken gemaakt in een zogenaamd ruimtelijk arrangement. Dit zijn wederkerige bestuurlijke afspraken tussen het rijk en provincie over de ruimtelijke inpassing en uitvoering van nationale opgaven. Dit is inclusief wat daarvoor nodig is aan instrumenten en middelen.

In dit regioarrangement wordt de gezamenlijke agenda en ambitie vastgelegd van de regio FruitDelta Rivierenland en de provincie Gelderland. Een agenda en ambitie die aansluit bij de identiteit van deze regio. De regionale opgaven worden verbeeld op de bijbehorende kaart: de Agenderende integrale opgaven kaart (Bijlage 1).

Om de grote opgaven gerealiseerd te krijgen, hebben we elkaar hard nodig. Zo zorgen we met elkaar voor welvaart en welzijn voor deze en volgende generaties in Gelderland en in regio FruitDelta Rivierenland in het bijzonder.

1.2 Wat is een regioarrangement?

In het regioarrangement worden de gezamenlijke ambities, doelen en opgaven beschreven voor de leefomgeving in regio FruitDelta Rivierenland voor de komende tijd. Dit gebeurt via drie sturende principes, te weten ruimtelijke kwaliteit, water en bodemsturend en brede welvaart.

Het regionaal perspectief daarbij is 2030, met een doorkijk naar 2050. Het uitgangspunt is dat met het regioarrangement in aanvang geen nieuw beleid wordt vastgesteld. Daar waar bijstelling van bestaand beleid nodig is, is het regioarrangement agenderend voor bestuurlijke en politieke besluitvorming bij de betreffende overheden. Het regioarrangement is geen instrument onder de Omgevingswet.

Het regioarrangement staat voor een langjarige samenwerking. Met daarbinnen afspraken zoals het aanwijzen van gebieden waarvoor een gebiedsprogramma wordt opgesteld. In deze gebiedsprogramma's worden afspraken verder uitgewerkt. Dit zijn afspraken over verdeling van rollen en verantwoordelijkheden, uitvoering van maatregelen en de inzet van instrumenten. Gebiedsprogramma's worden via de betrokken partners, waaronder gemeenteraden, uiteindelijk vastgesteld. Bij de uitvoering van de gebiedsprogramma's kunnen de eigen verantwoordelijkheden en rollen van de verschillende overheden worden bepaald en afgesproken. Dit gebeurt altijd vanuit de gezamenlijke ambities en doelstellingen voor de hele regio.
Het regioarrangement dient als regionaal ruimtelijk perspectief en als samenwerkingskader. De concrete uitvoering van ambities uit het regioarrangement vindt plaats door middel van het vaststellen van specifieke gebiedsprogramma's door betrokken partners die direct verantwoordelijk zijn.

Participatie met maatschappelijke organisaties en inwoners vindt met name plaats bij het opstellen van de toekomstige gebiedsprogramma's. Deze bevatten een integrale gebiedsvisie met ruimtelijk perspectief en scenario's voor integrale oplossingen voor doelen en ambities die in het regioarrangement zijn meegegeven. Hier hoort een opsomming bij van maatregelen, projecten en instrumenten die nodig zijn voor de uitvoering op gebiedsniveau. Ook beschrijft het de uitvoeringsorganisatie en de wijze van monitoring van de voortgang. Gebiedsprogramma's worden vastgesteld door de betrokken overheden in het gebied. Het waterschap wordt hierbij in ieder geval geconsulteerd. Gebiedsprogramma's die beperkt zijn tot een deel van de regio, maar die hun uitwerking naar de hele regio hebben, worden bij voorkeur regionaal vastgesteld. Zodat er meer gedeeld eigenaarschap ontstaat.

2 Wat voor regio zijn we?

2.1 Waarden en kwaliteiten

FruitDelta Rivierenland is een regio in de zuidwestelijke vleugel van de provincie Gelderland in het midden van Nederland, met bijna een kwart miljoen inwoners. Het gebied wordt gevormd door de Tielerwaard, de Culemborgerwaard, de Betuwe, de Bommelerwaard en het westen van het Land van Maas en Waal. In de regio werken de acht gemeenten Buren, Culemborg, Maasdriel, Neder-Betuwe, Tiel, West Betuwe, West Maas en Waal en Zaltbommel samen met de vijf O's (overheid, onderzoek, onderwijs, ondernemers en ondernemende burgers).

FruitDelta Rivierenland heeft een uniek landschap met afwisseling tussen de kleinschaligheid van oeverwallen en de karakteristieke vergezichten van de komgebieden. In een delta van water, fruit, historische steden en dorpen en kastelen moeten ongeveer 300 kilometer aan dijken enerzijds voor droge voeten zorgen. Met de vroegere evacuaties van gebieden op het netvlies, zoals de Bommelerwaard, zijn waterveiligheid en klimaatadaptatie grote opgaven. Anderzijds zorgt het water voor het bloeien en groeien in de regio en is het een bron van welvaart. Het gebied heeft veel agrarisch grondgebruik en is bekend om de fruit- en laanboomteelt naast paddenstoelenteelt en glastuinbouw.

Drie grote rivieren domineren het gebied: de Maas, de Rijn en de Waal. Zij vormen een cruciale schakel in de Nederlandse delta. De kwaliteiten van het Rivierenland zijn gelegen in het rivierenlandschap met zijn 'breede rivieren traag door oneindig laagland.' Ook de Linge is van belang om hierbij te noemen. De afwisseling van weidse rivieren en uiterwaarden, kleinschalige, besloten oeverwallen en open kommen kenmerkt het landschap van het Rivierenland. Vanwege het unieke landschap en de ruimte liggen er kansen voor recreatie en toerisme. De kwaliteit van het Rivierenland is echter ook zijn centrale ligging in het land en de goede bereikbaarheid die een ruimtelijke dynamiek met zich meebrengt. Sectoren die hier baat bij hebben, zoals logistiek en de agrarische sector zijn dan ook goed vertegenwoordigd in de regio.

Van oorsprong is in de regio met name gebouwd op de oeverwallen. De inwoners vormen een unieke verzameling van verschillende gemeenschappen, gevestigd in ongeveer 80 karakteristieke steden, dorpen en kernen, die van oudsher gescheiden van elkaar zijn door het water en de dijken.

Doordat inwoners van oudsher sterk op elkaar waren aangewezen, is samenwerking onderdeel geworden van een gedeelde identiteit. De wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde normen en waarden zorgden voor een gevoel van verbondenheid. Dit is de basis van de veerkracht in de regio, juist omdat solidariteit en aanpassingsvermogen in het DNA zit. Dat zorgt voor diversiteit van de bevolking, maar ook voor ondernemerschap. Dit is zeer kenmerkend voor de regio; het grote aantal gebiedscoöperaties en burgerinitiatieven die vrijwel elk maatschappelijk terrein bestrijken, illustreren dit.

Economisch bestaan er nauwe banden met de aangrenzende provincies en regio's. De A2 en A15 doorkruisen het gebied en vormen respectievelijk een belangrijke kennis-as (Amsterdam-Eindhoven) en de logistieke as Rotterdam-Duitsland. Samen met de rivier De Waal en spoorlijnen zijn dit de belangrijkste vervoercorridors voor de regio.

FruitDelta Rivierenland kent een krachtig en gevarieerd theateraanbod, gebracht via uiteenlopende podia. Er zijn bekende evenementen en publiekstrekkers, waaronder Appelpop,

Culemborg Blues en het fruitcorso, en er zijn diverse expositieruimten, kunstroutes, musea, galeries en broedplaatsen voor culturele makers. Tiel heeft een belangrijke regiofunctie voor cultuur.

2.2 Welke regio willen we zijn?

De samenwerkende overheden in regio FruitDelta Rivierenland zien vanuit de bovenstaande typering van de identiteit van de regio en vanuit de aan te pakken complexe opgaven, dat de krachten moeten worden gebundeld om een aantal regionale ambities gezamenlijk na te streven. Die ambities zijn voor regio FruitDelta Rivierenland de volgende. De opsomming is niet in volgorde van belangrijkheid.

- *Een krachtige land- en tuinbouwregio met sterke steden en dorpen*

De term landbouw gebruiken we in dit regioarrangement als containerbegrip voor land- en tuinbouw. We zijn toonaangevend in fruitteelt, boomteelt, glastuinbouw en paddenstoelenteelt op de oeverwallen en zijn daarbij meer waterzelfvoorzienend en biodivers. We ontwikkelen bestaande duurzame melkveehouderij op komgronden in samenhang met natuur-, waterbeheer en recreatie. We kennen een aantal sterke steden en dorpen die van belang zijn voor regionale werkgelegenheid en voorzieningen. We ontwikkelen woon- en werklocaties voor de lokale en regionale behoefte en leefbaarheid, waarbij het vanuit de provinciale gidsprincipes voor water en bodem sturend gewenst is om de focus te leggen op de oeverwallen . We koesteren daarbij onze kleinschaligheid (geen grootschalige woningbouw), sparen het landschap door focus op inbreiding. Nieuwe landelijk woonconcepten in het buitengebied bieden kansen om kwaliteit te maken.

- *Met een robuust groen-blauw raamwerk*

We hebben een robuust raamwerk voor biodiversiteit en toekomstbestendig waterbeheer. Zo pakken we droogte aan en zijn we voorbereid op wateroverlast, ook voor klimaatadaptatie op de langere termijn. We combineren dit met recreatie.

- *(Inter)nationaal goed verbonden*

We benutten de grote rivieren voor scheepvaart en watergebonden bedrijvigheid, zorgen voor goede doorstroming op de A2, A15 en het onderliggend wegennet. De infrastructuur wordt goed ingepast. We investeren in een hoogwaardig openbaar vervoernetwerk en goede (snel) fietsverbindingen voor lokale bereikbaarheid.

- *Met duurzame energie*

We willen minder energie verbruiken en de energie die wordt verbruikt lokaal en duurzaam opwekken. Het toekomstbestendig maken van de energievoorziening in Rivierenland is essentieel. We richten ons daarbij op hernieuwbare energiebronnen zoals elektriciteit uit zon en wind en warmte uit andere bronnen dan aardgas. We zoeken oplossingen voor het probleem van netcongestie en ontwikkelen een energiesysteem dat ook past bij het karakter en de toekomstige behoeften van de regio.

- *Voorbereid op een toekomst met meer wateroverlast, droogte en hitte*

We hebben aantrekkelijke groene en leefbare kernen waar het goed wonen, werken en recreëren is. We nemen beperking van wateroverlast, droogte en hitte integraal mee als ontwerpuitgangspunt bij de (her)inrichting van onze kernen. Met groen en water als bouwstenen

zorgen we ervoor dat onze bestaande en nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen gewapend zijn tegen wateroverlast en hittestress. Daarnaast is de hoofdinfrastructuur van (snel)wegen, spoorwegen en waterwegen klimaatrobuust ingericht.

De land- en tuinbouw is zo ingericht dat het zo min mogelijk last heeft van de gevolgen van wateroverlast, droogte en hitte. Denk aan waterzelfvoorzienendheid en toepassing van klimaatbestendige teelten.

We zetten in op het behouden en versterken van (natte) natuur, het vergroten van de biodiversiteit en het zoeken naar nieuwe natuurdoelen op andere plekken. Deze groenblauwe dooradering faciliteert waterberging en voorraad van zoet water voor de functies in het gebied en is tevens aantrekkelijk voor natuur en recreatie. We beschermen onze kostbare zoetwatervoorraad in de ondergrond.

Bij het toewerken naar deze ambities is water en bodem een belangrijk sturend principe. We benutten continue slimme combinaties van oplossingsrichtingen en multifunctioneel ruimtegebruik.

- *Voortbouwend op de historisch gegroeide identiteit*

We investeren in landschapskwaliteit; uiterwaarden als landschapspark, meer beplanting op oeverwallen, openheid en natte natuur in kommen. Bedrijventerreinen worden goed ingepast. We zorgen voor onze historische parels, benutten deze voor recreatie en toerisme en investeren in de Hollandse Waterlinies als landschap van wereldklasse en maken de ondergrondse Limes beleefbaar.

- *In brede welvaart en welzijn*

Kleine gemeenschappen zijn onze kracht en identiteit, ontwikkelingen passen bij de maat en schaal van onze regio en dragen bij aan de leefbaarheid en komen met lokale betrokkenheid tot stand. We proberen daarnaast de bereikbaarheid en betaalbaarheid van regionale voorzieningen, met name op het gebied van wonen en zorg, in onze (centrum)steden te behouden en liefst te versterken.

De onderwerpen zoals hierboven genoemd worden nader uitgewerkt in de hoofdstukken 3 en 4.

3 Sturende principes

In het regioarrangement worden drie sturende principes gehanteerd, die gezien moeten worden als uitgangspunten. Bij elk toekomstscenario of ruimtelijke ontwikkeling moet worden voldaan aan deze principes, namelijk:

- *rekening houden met de ruimtelijke kwaliteiten van de Regio FruitDelta Rivierenland*
- *rekening houden met de randvoorwaarden die het bodem- en watersysteem stelt*
- *bijdragen aan de brede welvaart van de bewoners van de Regio FruitDelta Rivierenland.*

3.1 Ruimtelijke kwaliteit

3.1.1 Introductie

Ruimtelijke kwaliteit en aandacht voor de eigenheid van het landschap van FruitDelta Rivierenland komt in alle gemeentelijke omgevingsvisies terug. Ook in regionale visies, zoals de Ruimtelijk strategische visie[1] van de regio en de Gebiedsagenda[2], komt het thema aan bod. Via de Regio Deal Gonzend Rivierenland[3] werken gemeenten samen aan het versterken van landschappelijke dwarsverbanden tussen grote rivieren. Provincie Gelderland heeft de kernkwaliteiten en ontwikkeldoelen beschreven in de Gelderse Streekgidsen[4]. Ook in het provinciaal handelingsperspectief Gelderse Rivieren[5] heeft ruimtelijke kwaliteit een prominente plek.

Al deze visies en beleidsdocumenten herkennen de kernkwaliteiten van FruitDelta Rivierenland en erkennen de knelpunten en toenemende druk op de kwaliteit. Deze visies en beleidsdocumenten missen echter de stap van beleid naar uitvoering. Het ontbreekt aan een integrale aanpak, aan uitvoeringskracht en middelen. Met de voorziene gebiedsprogramma's willen we deze stap zetten. In hoofdstuk 5 (Afwegingen met elkaar) gaan we hier verder op in. Ruimte voor ontwikkeling van FruitDelta Rivierenland wordt gestuurd door de door provincie en gemeenten vastgestelde en zo nodig te actualiseren omgevingsvisies en omgevingsplannen.

3.1.2 Delta van grote rivieren

Regio FruitDelta Rivierenland dankt zijn bestaan en karakter aan de ligging in de delta van de grote Europese rivieren Rijn en Maas. Ze hebben het landschap gevormd, economische voorspoed en culturele rijkdom gebracht. Dynamische rivieren, agrarische polders en historische dorpen en steden vormen samen de identiteit van de regio.

De Maas is een samenspel van oude meanders en een gekanaliseerde rivierloop met bakenbomen, de Waal is groots en dynamisch met veel scheepvaart en de Nederrijn-Lek is als gestuwde rivier een stuk rustiger en meer gericht op recreatie. Ook de Linge is karakteristiek, waarbij de natuurlijk gevormde Beneden-Linge sterk meanderend is en de Boven-Linge een rechtlijnige,

[1] Ruimtelijke Strategische Visie Regio Rivierenland, Regio FruitDelta Rivierenland, juni 2019
[2] FruitDelta Gebiedsagenda, Regio FruitDelta Rivierland, oktober 2022
[3] Gonzend Rivierenland; de Fruitmotor Gonzend Rivierenland goed van start (defruitmotor.nl)
[4] Gelderse Streekgidsen Gelderse streekgidsen (gelderland.nl)
[5] Panorama Gelderse Rivieren, provinciaal handelingsperspectief Gelders Panorama voor de Rivieren (gelderland.nl)

cultuurtechnische oorsprong heeft. Uniek is het gebied bij Sint Andries waar de Maas en de Waal elkaar bijna raken.
De binnendijkse gebieden zijn vooral landbouwgebieden. De oeverwallen zijn van oorsprong een kleinschalig mozaïek van fruitteelt en akkerbouw, en tegenwoordig ook het domein van boomteelt en (glas)tuinbouw, waaronder paddenstoelenteelt. Op de oeverwallen wordt van oudsher gewoond; hoog, droog en aan de vaarweg. De rivierkomgronden zijn veelal open en grootschalig van opzet, het meest geschikt voor graslanden voor melkvee, in combinatie met natte natuurgebieden.
De strijd met en tegen het water heeft vele cultuurhistorisch waardevolle sporen in de regio achtergelaten, van waterwerken en historische verkavelingen tot landgoederen, vestingen en militaire linies als de Hollandse Waterlinies en de Limes.
Ook eigentijdse structuren kenmerken de regio FruitDelta Rivierenland. Zo zijn de transportassen A2 en A15-Betuwelijn samen met de scheepvaart op de Waal een uiting van de ligging aan de Europese Rhine-Alpine transportcorridor.

3.1.3 Ruimtelijke kwaliteit staat onder druk

De ruimtelijke kwaliteit van de regio zit in de diversiteit van de landschappen: de dynamische rivieren met de uiterwaarden met weidse vergezichten, steenfabrieken als landmarks en de dijken als lange linten. De ruimtelijke kwaliteit van de oeverwallen zit in de kleinschaligheid en de historisch gegroeide dorpen en steden. Het open karakter afgewisseld met broekbossen en strakke polderverkaveling bepalen de ruimtelijke kwaliteit in de komgronden.

FruitDelta Rivierenland is een regio waar de ruimtelijke kwaliteit sterk onder druk staat. Op de oeverwallen is veel van de kleinschaligheid van het landschap verloren gegaan door verstedelijking, intensivering van agrarisch gebruik, de opmars van teeltondersteunende voorzieningen, en de aanleg van grote clusters bedrijfsgebouwen en kassen. De A2, A15 en provinciale wegen trekken steeds meer bedrijvigheid aan, waardoor het open en landelijk karakter van de komgronden wordt aangetast. De nieuwe ruimtevragen, zoals voor wonen, werken en energie zetten de ruimtelijke kwaliteit van de regio steeds verder onder druk. Dit geldt ook voor economische overwegingen zoals intensief landgebruik en behoefte aan teeltondersteunende voorzieningen. Verandering van het landschap is geen probleem; landschappen ontwikkelen zich voortdurend. Er ontstaat een probleem wanneer ruimtelijke ordening en inrichting niet passen bij de identiteit. Het is van belang de juiste functie op de juiste plek te situeren en de inrichting aan te laten sluiten bij het karakter van het landschap, de steden en de dorpen en het draagvlak van het gebied (bijvoorbeeld ten aanzien van waterbeschikbaarheid).

3.1.4 Focusvraagstukken ruimtelijke kwaliteit

Bij de uitwerking van het regioarrangement in gebiedsprogramma's focussen we voor het thema ruimtelijke kwaliteit in ieder geval op de volgende vraagstukken.

- Landschapsimpuls voor de oeverwallen

De ruimtedruk is groot op de oeverwallen. Dorpen groeien met woningen en bedrijven. Fruit- en laanbomenteelt, glastuinbouw en paddenstoelenteelt ontwikkelen zich, met bijbehorende teeltondersteunende voorzieningen. Dijken worden op basis van het bestaande beleid hoger en breder en de rivier gaat meer ruimte vragen. We gaan deze ontwikkelingen opvangen met een landschapsimpuls (beplanting) voor de oeverwallen. Geïnspireerd door de historie brengen we de

kleinschaligheid van het landschap terug door aanleg van beplantingen. Boomgaarden, lanen, bosjes, heggen, hagen en struwelen moeten weer landschapskamers gaan vormen voor wonen, werken en agrarisch gebruik. Zo ontstaan er ook 'groene wiggen' tussen de dorpen en wordt het aaneengroeien van kernen voorkomen. Hieraan koppelen we de aanleg van paden voor de uitloop van de steden en dorpen. Bij de grotere kernen, zoals tussen Tiel en Geldermalsen, kan gedacht worden aan een meer intensieve groene ontwikkeling tot een 'landschapspark' voor de stedelijke uitloopbehoefte. De uitvoering vraagt om intensieve streekprocessen met grondeigenaren en -gebruikers, samen met de juiste vakinhoudelijke expertise. En om het beschikbaar stellen van middelen vanuit o.a. groen-blauwe dooradering en de bossenstrategie. Ook zien we dit als een uitwerking van het initiatief Gonzend Rivierenland.

- Robuust groenblauw raamwerk in de kommen

Een samenhangende aanpak van de realisatie van het Gelders natuurnetwerk[6] (inclusief Natura 2000[7]), het netwerk van Groene ontwikkelingszones[8] (GO) met ecologische verbindingszones en de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water[9] (KRW) zorgt voor een robuust groenblauw raamwerk in de kommen. De kaart Natuurakkoord[10] geeft het structuurbeeld. Ambities van initiatief Gonzend Rivierenland en de Ambitie Boven-Linge[11] kunnen zorgen voor een aanvullende versterking van het raamwerk. We gaan deze ambities vertalen in een uitvoeringsprogramma, waarbij de Boven-Linge samen met de Groene Metropoolregio wordt opgepakt.
In de gebiedsprogramma's pakken we de realisatie van het groenblauwe raamwerk integraal op en zorgen we voor een goede afstemming op de waarden van ruimte, landschap en erfgoed. Ook versterken we het recreatief padenstelsel in dit raamwerk (met een passende zonering ter bescherming van natuurwaarden), zodat de natuur meer maatschappelijke belevingswaarde krijgt.

- Rivieren als landschapspark

De programma's Integraal Riviermanagement[12], Hoogwaterbeschermingsprogramma[13] en de Programmatische Aanpak Grote Wateren[14] gaan het landschap van de grote rivieren veranderen door dijkversterking, rivierverruiming en natuurontwikkeling. Met de dubbeldoelstelling zetten we in op deze ontwikkelingen met ruimtelijke kwaliteit. We gaan de dijken en uiterwaarden meer geschikt maken voor recreatief medegebruik; we zetten in op een betere benutting van dijken en uiterwaarden als landschapspark voor de mensen in aanliggende steden en dorpen. Denk hierbij aan inrichting van dijken tot aantrekkelijke fietsroutes met belevingspunten, de aanleg van wandelpaden door de uiterwaarden en een aantal toeristische hotspots zoals bij Slot Loevestein, Sint Andries en Veerhaven Ochten (i.o.). Ook herbestemming van voormalige steenfabrieksterreinen gaat hieraan bijdragen.

- Versterking beleefbaarheid van watererfgoed

De strijd met en tegen het water is de cultuurhistorische essentie van FruitDelta Rivierenland. We zetten in op het beleefbaar maken van ons watererfgoed. Dit gebeurt door een respectvolle omgang met historische waterelementen en -structuren in alle gebiedsprojecten en door twee afzonderlijke gebiedsprogramma's; de Nieuwe Hollandse Waterlinie en Sint Andries. In de

---

[6] Gelders Natuurnetwerk Gelderse Natuurgebieden (gelderland.nl)
[7] Natura 2000 gebieden Natura 2000 gebieden | natura 2000
[8] Provincie Gelderland Regels voor de Groene ontwikkelingszone (gelderland.nl)
[9] RIVM Kaderrichtlijn Water (KRW) | RIVM
[10] Onderhandelingsakkoord decentralisatie Natuurbeleid https://nl.chm-cbd.net/sites/nl/files/2021-05/onderhandelingsakkoord-decentralisatie-natuurbeleid.pdf
[11] Ambitie Boven-Linge Ambitie - Boven-Linge
[12] Ministerie van BZK Programma Integraal Riviermanagement | De Nationale Omgevingsvisie
[13] Hoogwaterbeschermingsprogramma Home | Hoogwaterbeschermingsprogramma (hwbp.nl)
[14] Rijksoverheid Programmatische Aanpak Grote Wateren - Helpdesk water

Nieuwe Hollandse Waterlinie gaan we onderzoeken hoe we eigentijdse ruimtelijke ontwikkelingen samen kunnen laten gaan met de Outstanding Universal Value van UNESCO[15]. Hierbij gaan landbouw-, natuur en waterontwikkelingen goed samen met de kernkwaliteiten. Maar we gaan ook bekijken hoe we om kunnen gaan met meer schurender ontwikkelingen als groei van dorpen en bedrijventerreinen en energie-opwek. Ook de toekomstige exploitaties en het beheer van de forten vragen aandacht, evenals de gebiedsontwikkeling Slot Loevestein.
In Sint Andries vormt de historische identiteit van de samenkomst van Maas en Waal een belangrijke basis voor natuurontwikkeling en biedt kansen voor recreatie en toerisme. Ook het beleefbaar maken van de Neder-Germaanse Limes, de grens van het voormalig Romeinse rijk die in andere delen van Gelderland een Werelderfgoedstatus heeft, is een kans voor recreatie en toerisme.

- Ruimtelijke kwaliteit van de energietransitie

Regio FruitDelta Rivierenland benoemt in de Regionale Energiestrategie (RES) 1.0 Rivierenland[16] drie categorieën 'kansrijke gebieden voor wind': ambitie voor 2030, verkennen richting 2030 en mogelijke reservegebieden voor de periode na 2030. De meeste gebieden liggen langs grootschalige infrastructuur, zoals de A2 en de A15. Een aantal ligt in de polders.

Er wordt in RES-verband (nog) niet gestuurd op de landschappelijke inpassing van zonnevelden. Er zijn geen zoekgebieden voor zon opgenomen in de RES en het gemeentelijk beleid voor zon is leidend. Het kan wenselijk zijn om uit oogpunt van ruimtelijke kwaliteit hier een gezamenlijke visie op te ontwikkelen. Daarnaast is het belangrijker geworden om zon en wind waar mogelijk te combineren uit oogpunt van beter benutten van netcapaciteit en voorkomen van netcongestie (beperkte transportcapaciteit op het elektriciteitsnet). Ook kleinschalige windprojecten kunnen daarbij een rol spelen, passend bij het karakteristieke rivierenlandschap.

Naast energie-opwek is een zorgvuldige ruimtelijke kwaliteitsaanpak voor de energie-infrastructuur van belang. Dit betreft onder meer de locatiekeuze en landschappelijke inpassing van de nieuwe onderstations alsook een 380 kV hoogspanningsstation van circa 20 hectare met bijbehorende hoogspanningsleidingen.
De gebiedsprogramma's kunnen zowel in de ruimtelijke ordening als de ruimtelijke kwaliteit een waardevolle bijdrage leveren aan het RES-proces en aan het proces van de Gelderse Energie InfraStructuur (GEIS)[17]. Integrale ruimtelijke vraagstukken kunnen een plek krijgen in de gebiedsprogramma's. Dit vraagt goede afstemming tussen de ambtelijke en bestuurlijke gremia van RES/GEIS en het ruimtelijk spoor van het regioarrangement.

De gebiedsprogramma's dragen bij aan de ruimtelijke kwaliteit van de energietransitie door bij de aanleg van energievoorzieningen te onderzoeken of een samenhangende gebiedsontwikkeling, met andere ruimtevragers, meerwaarde heeft. We begeleiden initiatieven op het ontwerpproces.

- Ruimtelijke kwaliteit van infrastructuur en bedrijfsontwikkeling

Gelderland maakt onderdeel uit van de meest belangrijke goederencorridor (Rhine Alpine) in Europa. De goede bereikbaarheid en ligging aan de Gelderse Corridor is een kracht van de regio FruitDelta Rivierenland. De Gelderse Corridor ligt tussen de Rotterdamse haven en Noordrijn-Westfalen, aan de A15, de Betuweroute, de Waal en de Rijn. Dit biedt economische kansen. De gekoppelde bedrijvigheid brengt werkgelegenheid met zich mee en we willen graag kansen benutten door het versterken van het vestigingsklimaat voor logistieke bedrijven. Dit doen we

[15] UNESCO World Heritage Centre - Compendium
[16] Regionale Energiestrategie 1.0 RES 1.0: Rivierenland - FruitDelta Rivierenland
[17] Provincie Gelderland, GEIS

onder andere via Logistics Valley, waarin we ondernemers, overheid en kenniscentra verbinden voor een krachtig, duurzaam en innovatief logistiek Gelderland. De regio's Fruitdelta Rivierenland, Nijmegen en Liemers Achterhoek vormen samen Logistics Valley. Per regio is een samenwerking van ondernemers, overheden en onderwijsinstellingen opgericht.
Maar deze kracht domineert steeds vaker het landschapsbeeld door het nagenoeg ontbreken van landschappelijke inpassing. Daarnaast zorgen zowel scheepvaart op de rivieren als transport via de wegen voor effecten op de leefbaarheid zoals belasting door luchtverontreiniging. De ruimtelijke werking van infrastructuur is onderwerp van functionele afweging en moet worden bezien in het licht van ontwikkeling van de logistieke sector, gezien het economische voorbeeld dat dit vormt voor heel Nederland en Gelderland. De gebiedsprogramma's dragen bij aan de ruimtelijke kwaliteit van de infrastructuur en bedrijvigheid door bestaande en nieuwe bedrijventerreinen te verduurzamen en toekomstbestendig te maken. We willen met planologisch beleid in gaan zetten op voorkoming van lintvorming langs infrastructuur om de panorama's op het landelijk gebied te behouden en zorgen voor een meer robuuste landschappelijke inpassing van bestaande en nieuwe bedrijventerreinen. Ook een goede landschappelijke inpassing van de infrastructuur zelf vraagt aandacht. Veel van de hoofdwegen hebben een landschaps- en beplantingsplan, maar een herijking in het kader van de grote ruimtelijke dynamiek, klimaatadaptatie, biodiversiteit en robuustere landschapsstructuren is wenselijk. Evenals het verminderen van barrièrewerking voor fauna en recreanten. Ook is verbetering nodig van de noodzakelijke verbindingen van weg, water en spoor, stimulatie van duurzaam en schoon transport voor een goede leefomgeving en (inter)nationale samenwerking.

3.2 Water en bodem sturend

3.2.1 Introductie

Weersextremen worden het nieuwe normaal. In een paar jaar tijd hebben we meermaals te maken gehad met grote wateroverlast en extreme droogte. Onze waterkwaliteit is niet overal op orde. En de degradatie van de bodem wordt een steeds groter probleem. Nu de negatieve gevolgen van ons gebruik van het natuurlijk systeem en de weersextremen toenemen, ervaren we steeds meer dat de inrichting van Gelderland sterk verbonden is met het water en de bodem. De grenzen van maakbaarheid en draagkracht zijn bereikt en soms al overschreden. Kiezen voor een andere koers is een noodzaak: water en bodem moet als sturend principe centraal op de agenda van ruimtelijke ordening en inrichting staan. Het doel is behoud en waar nodig herstel van een veerkrachtig en duurzaam water- en bodemsysteem, waarmee ook in de toekomst zoveel mogelijk functies gediend kunnen worden. Een belangrijk deel van de oplossing is het creëren van meer ruimte voor natuurlijke processen. Om dit te bereiken is er een aantal overkoepelende uitgangspunten, die zijn vertaald in gidsprincipes. Die principes zijn een hulpmiddel voor het maken van keuzes in de ruimtelijke ordening en inrichting.

Het betreft de volgende uitgangspunten[18]:

- niet afwentelen;
- meer rekening houden met extremen;
- in samenhang omgaan met wateroverlast, droogte en bodem;
- meerlaagsveiligheid;
- minder afdekken, minder vergraven, niet verontreinigen;
- integrale aanpak in de leefomgeving;
- comply or explain.

[18] Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 25 november 2011 Kamerbrief over rol Water en Bodem bij ruimtelijke ordening | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl

lagenbenadering:
het water- en bodemsysteem als sturende laag voor de netwerken en het landgebruik
(afbeelding Deltares, Bosch en Slabbers)

In de provinciale notitie Water en Bodem Sturend[19] is dit vertaald in de volgende gidsprincipes.

- zorg voor ruimte voor water
- zorg voor voldoende water
- zorg voor schoon water en schone bodem
- zorg voor een vitale en efficiënt geordende bodem
- zorg voor een groene, klimaat adaptieve gebouwde omgeving

Hoe deze uitgangspunten en principes moeten worden toegepast in de praktijk en wat daarvan de gevolgen zijn moeten we op korte termijn onderzoeken en uitwerken voor de diverse deelgebieden die we onderscheiden binnen de regio FruitDelta Rivierenland. Belangrijke zaken die we nu niet onderkend hebben nemen we later op. De problematiek voor zowel droogte als natheid zijn naast zeer lokale kwetsbaarheden ook kwetsbaarheden die regionaal ontstaan. De leefbaarheid van de dorpen én de toekomstbestendigheid van de boeren hangt samen met een integrale visie op het watersysteem.

De Betuwe, Bommelerwaard, Culemborgerwaard, Tielerwaard en het Land van Maas en Waal kennen ieder hun eigen specifieke kenmerken, opgaven en kansen voor een duurzaam water- en bodemsysteem. Daarbij onderscheiden we twee soorten gebieden: het binnendijks gebied (met oeverwallen en komgebieden) en rivieren, uiterwaarden en dijken. We gaan eerst in op deze twee waterbeheergebieden. Daarna gaan we kort in op de rol van water als drinkwater in de regio.

3.2.2 Het binnendijks gebied

In de binnendijkse delen van FruitDelta Rivierenland is het watersysteem kunstmatig, met een wateraanvoer-doelstelling en tegennatuurlijk peilbeheer; zomers hoog en ‘s winters laag. Hierdoor is het moeilijk om bij de karakteristieken van bodem en ondergrond aan te sluiten. Ruimte voor natuurlijke processen wordt in het rivierengebied ingevuld met natuurvriendelijk beheer en meer

[19] Bijlage 11 Gelders handelingsperspectief water en bodem sturend .pdf (parlaeus.nl)

natuurvriendelijke oevers langs de waterlopen. Kansen voor water vasthouden en waterberging liggen in de komgronden. Weidevogelgerichte, grondgebonden melkveehouderijen passen hier goed bij. Daarnaast biedt het omschakelen naar meer droogtebestendige zomergewassen en innovatie op het gebied van precisie landbouw (fruitteelt, laanbomenteelt) met waterbesparende teelttechnieken en eigen wateropslag mogelijk perspectief voor een robuuste en klimaatbestendige landbouwsector, vooral op de hogere oeverwallen. Wanneer het vasthouden en bufferen van water in het regionale systeem voldoende succesvol is zullen grondwaterstanden gemiddeld hoger zijn en kunnen gewassen langer gebruik maken van dit lokale water. Hierbij zal grondwatervoorraadbeheer ook in FruitDelta Rivierenland meerdere belangen dienen. Een bijkomend voordeel bij minder diepe ontwatering is dat zettingen door ver wegzakken van de grondwaterstand in droge perioden wordt verminderd. Er moet in het rivierengebied rekening gehouden worden met de drinkwaterreserveringsgebieden; er mag niet door de diepe beschermende kleilaag worden heen geboord.

Daarnaast is het van belang de meerlaagse veiligheid in dit lage deel van de provincie nader uit te werken in relatie tot bouwen om de gevolgen van een potentiële overstroming te beperken. In FruitDelta Rivierenland wordt van oudsher gebouwd op de hogere en drogere plekken. Maar afgelopen decennia heeft de grote infrastructuur in de lagere, nattere komgebieden een aanzuigende werking gehad, waardoor dit principe steeds meer verlaten is. Vanuit het sturend principe water en bodem sturend moet onderzocht worden hoe hier vanuit hoogwaterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit op de lange termijn mee omgegaan moet worden. Dit is geen staand beleid van gemeenten. Hier komen verschillende belangen samen en dit onderwerp wordt als agenderende opgave opgenomen. Daar het regioarrangement een herhalend proces is, wordt deze agenderende opgave in de volgende fase uitgewerkt in de gebiedsprogramma's en kan nader geduid worden in een volgende versie van het regioarrangement.

Met water en bodem sturend is het historisch principe van bouwen op de oeverwallen en stroomruggen een logisch vertrekpunt; hoewel ook daar kwetsbare locaties voor kunnen komen en rekening gehouden moet worden met ruimtelijke kwaliteit en ruimte voor klimaatadaptatie. In de Betuwe biedt de herinrichting van de Boven-Linge (in samenhang met regio Arnhem-Nijmegen) kansen voor meer duurzaam waterbeheer, voor meer waterberging en hogere kwaliteit, in combinatie met versterking van het landschap, biodiversiteit en recreatieve uitloop. Ook de structuur van de weteringen biedt kansen voor een duurzamer inrichting. In het meest westelijk deel van FruitDelta Rivierenland liggen kansen om waterberging te combineren met het versterken van het UNESCO Werelderfgoed Hollandse Waterlinies[20]. Voor het grondgebruik in de Betuwe, met name in de Tielerwaard, ligt er een belangrijke uitdaging om de fruit- en laanbomenteelt duurzaam en klimaatbestendig te maken. Bij ontwikkeling van de sector is het van belang rekening te houden met de draagkracht van het water- en bodemsysteem.

In de Bommelerwaard speelt een opgave voor een klimaatbestendige glastuinbouwsector en verduurzaming van de melkveehouderij en fruitteelt. Naar aanleiding van een gemeenschappelijke regeling is eind 2022 het rapport 'Bouwstenen voor agenda Tuinbouw Bommelerwaard 2030 opgesteld'. Het rapport vormt een vertrekpunt en biedt bouwstenen voor eventuele verdere uitwerking en het maken van nadere afspraken hierover. In de polders bieden de structuren van weteringen aanknopingspunten voor een natuurvriendelijker en veerkrachtiger watersysteem.

[20] Unesco | Hollandse Waterlinies

Ook in het Land van Maas en Waal is vernatting van de weteringen en broeklanden een belangrijke strategie voor een duurzaam systeem. De gradiënten naar de rivierduinen zijn een specifieke kwaliteit van het Land van Maas en Waal.

3.2.3 Rivieren, uiterwaarden en dijken

Het water- en bodemsysteem van de grote rivieren heeft opgaven voor hoogwaterveiligheid, waterkwaliteit en een duurzame rivierbodemligging (stopzetten bodemerosie en/of ophoging rivierbodem). Het HWBP[21] heeft een grote opgave voor dijkversterkingen in deze regio. De dijken langs de Maas, Waal en de Nederrijn-Lek moeten voor 2050 worden versterkt.
De regio heeft een aantal reserveringen voor mogelijke binnenwaartse dijkterugleggingen. Deze komen uit het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening uit 2020 (Barro)[22]. Het is van belang deze gebieden te vrijwaren van verstedelijking en andere belemmerende functies. In het programma IRM[23] wordt ingezet op een toekomstbestendig rivierengebied wat als systeem goed functioneert en meervoudig bruikbaar is voor doelen. Het gaat om hoogwaterveiligheid, natuur – en waterkwaliteit, zoetwaterbeschikbaarheid, bevaarbaarheid en regionale ruimtelijke ontwikkelingen en versterking van de ruimtelijke kwaliteit.
Bij de natuurontwikkeling van de uiterwaarden is het van belang om in te spelen op de karakteristieke verschillen tussen de rivieren. Bij de gestuwde Nederrijn-Lek past ontwikkeling van laag-dynamische natuur met de benutting van kwel. Bij de Waal sluit hoog-dynamische natuur beter aan bij de karakteristiek van de rivier. Langs de Maas is het benutten van de oude Maasmeanders voor water en natuur een belangrijke kans. Het gebied bij Sint Andries, waar de Maas en Waal elkaar bijna raken, biedt kansen voor ecologische verbindingen op basis van de ondergrond en als ecologische stapsteen tussen Gelderse Poort en Biesbosch. Dit wordt verder verkend in het kader van de PAGW[24]. De Kaderrichtlijn Water[25] gaat met diverse projecten zorgen voor verbetering van de waterkwaliteit. De grote rivieren bieden ook kansen voor oeverwaterwinning.
In het buitendijks rivierengebied vraagt een zorgvuldige aanpak van de delfstoffenwinning aandacht. Afgravingen in de uiterwaarden afgestemd op de patronen van de ondergrond kunnen nieuwe natuur en ruimtelijke kwaliteit opleveren. Delfstoffenwinning in het zomerbed van de rivier zal naar verwachting in de toekomst niet meer worden toegestaan (landelijk verbod). De rivierbodemerosieproblematiek vraagt juist om ophoging van de bodem. In het Gelders Panorama voor de Rivieren[26] is het integraal provinciaal handelingsperspectief voor de grote rivieren nader uitgewerkt.

3.2.4 Rol van water

De mogelijkheden voor de gebruiksfuncties in het Rivierengebied veranderen als gevolg van klimaatverandering en sociaaleconomische ontwikkelingen. We zien een toenemende waterbehoefte als gevolg van land- en tuinbouw, de teelt van nieuwe gewassen, drinkwatervoorziening, de vraag naar water in bebouwde kernen en aandacht voor natuur en biodiversiteit. De watervraag neemt toe en het wateraanbod neemt af. De regio kan de watervraag

[21] Hoogwaterbeschermingsprogramma Home | Hoogwaterbeschermingsprogramma (hwbp.nl)
[22] Besluit algemene regels ruimtelijke ordening 2020 wetten.nl - Regeling - Besluit algemene regels ruimtelijke ordening - BWBR0030378 (overheid.nl)
[23] Programma Integraal Riviermanagement Programma Integraal Riviermanagement (IRM) | Deltaprogramma
[24] Programma Aanpak Grote Wateren Over het programma | PAGW
[25] Rijksoverheid Kaderrichtlijn Water - Helpdesk water
[26] Provincie Gelderland Gelders Panorama voor de Rivieren (gelderland.nl)

niet oneindig blijven faciliteren. We hebben te maken met periodes met sterk afnemende rivierafvoeren en lagere waterstanden, die effect hebben op de inlaatmogelijkheden voor onze regio. Daarnaast neemt de droogte en verdamping toe en is water met name op de hogere oeverwallen slecht aan te voeren. Dat komt door de lange aanvoerroutes in combinatie met een sterke infiltratie (door aanwezigheid zandbanen). FruitDelta Rivierenland is daarmee gevoelig voor alle klimaateffecten.

Voor drinkwater heeft de provincie in de regio twee gebieden gereserveerd voor drinkwaterwinning in de toekomst (Aanvullende Strategische Voorraden). In deze gebieden wordt nog geen drinkwater gewonnen. Wel gelden er in deze gebieden regels om het grondwater te beschermen. In de regio gaat het om de twee gebieden Tielerwaard en Betuwe-West-Buren. Dit heeft impact op de fruitteelt en de laanboomteelt.
Naast de productie van drinkwater in FruitDelta Rivierenland gaat het ook om de beschikbaarheid van voldoende zoetwater op de Maas. Het inlaatpunt op de Afgedamde Maas is een essentiële schakel in de voorziening van drinkwater voor 1,3 miljoen mensen in West-Nederland.

De gidsprincipes van Water Bodem sturend toepassen legt een claim op ruimtevragers in het buitengebied in de lage gebieden (na 2030). Het inzicht is dat weersextremen (droogte, pieken) aantonen dat er grenzen zijn aan de maakbaarheid en draagkracht van het water- en bodem systeem en dat grenzen mogelijk zijn bereikt en soms al overschreden. Kiezen voor een andere koers in het landgebruik is een noodzaak: water en bodem als sturend principe centraal op de agenda van ruimtelijke ordening en inrichting zetten.

3.3 Brede welvaart

3.3.1 Introductie

De regionale monitor voor Gelderland en de gebiedsagenda's[27] geeft een eerste indicatie van hoe het is gesteld met de brede welvaart in de diverse Gelderse regio's. Brede welvaart wordt gedefinieerd als *"onze huidige kwaliteit van leven én de mate waarin deze ten koste gaat van die van generaties na ons of mensen uit andere delen van de wereld"*[28]. De definitie heeft dus drie componenten:

- brede welvaart 'hier en nu'
- brede welvaart 'later'
- brede welvaart 'elders'.

Voor elk van de drie delen zijn indicatoren opgesteld die iets zeggen over de kwaliteit van leven van mensen. Sommige indicatoren meten objectieve gegevens, zoals de afstand tot een basisschool. Bij andere indicatoren gaat het om de perceptie van mensen, zoals de ervaren (on)veiligheid. Brede Welvaart gaat er namelijk vanuit dat welvaart van mensen gaat om het welzijn van mensen, wat bepaald wordt door zowel materiële als immateriële aspecten.

[27] Provincie Gelderland, Brede Welvaart in de Gelderse Gebieden; regionale monitor voor Gelderland en de gebiedsagenda's
[28] CBS 2021

3.3.2 Brede Welvaart in Rivierenland

Voor deze regio vatten we resultaten als volgt samen: regio FruitDelta Rivierenland heeft een hoog besteedbaar inkomen in vergelijking met andere Gelderse gebieden. Huishoudens hebben een hoog vermogen vergeleken met andere Gelderse gebieden. Er zijn ook indicatoren waar FruitDelta Rivierenland minder goed scoort dan andere Gelderse gebieden. Zo zou de tevredenheid met het leven beter kunnen. Ook op het gebied van ervaren gezondheid, overgewicht en woon-werk reistijd zijn er verbeterpunten. Op het gebied van samenleving zou het vertrouwen in anderen en instanties hoger kunnen. Net als het aandeel mensen dat wekelijks contact heeft met familie, vrienden of buren. Op het thema milieu zijn er uitdagingen in de regio. Het gebied heeft een laag oppervlak aan natuur- en bosgebieden en het aandeel natuurgebied per inwoner is laag. De broeikasgasemissies per inwoner zijn juist hoog, net als de afstand tot openbaar groen. Tegelijkertijd ligt er een hoge gemiddelde schuld per huishouden. Daarnaast geven inwoners aan dat er meer culturele voorzieningen in de regio zouden kunnen zijn met een betere bereikbaarheid[29]. Inwoners bezoeken vaker cultuur buiten de provincie, wat gezien de kortere reistijd naar andere provincies te verklaren is.

Ook de regionale Gebiedsagenda FruitDelta Rivierenland[30] richt zich op de brede welvaart zodat zoveel mogelijk inwoners een fijn leven hebben nu en in de toekomst. Regio FruitDelta Rivierenland werkt aan deze brede welvaart door uitvoering te geven aan de acht regionale, integrale opgaven voor 2030:

1. Behouden en versterken van het innovatievermogen van krachtige regionale sectoren.
2. Inspelen op veranderingen op de arbeidsmarkt als gevolg van transitieopgaven, robotisering en automatisering.
3. Inspelen op de groeiende vraag naar woningen en daarbij rekening houden met de woningbehoefte van inwoners, inclusief aandachtsgroepen.
4. Beschermen van Rivierenlanders voor toekomstige risico's als gevolg van klimaatverandering, zoals overstromingsgevaar, hittestress en droogte.
5. Versnellen van de energietransitie in de regio en het verminderen van de CO2-uitstoot met 55% in 2030.
6. Behouden en verbeteren van de biodiversiteit in de regio.
7. Verbeteren en behouden van benodigde regionale mobiliteit in een regio met een relatief lage bevolkingsdichtheid.
8. Behouden en optimaliseren van de ruimtelijke kwaliteit bij een toenemende druk op de ruimte door onder andere woon- en transitieopgaven.

Daarnaast worden in het Regiobeeld Rivierenland[31] de veranderingen in de zorgaanvraag voor een periode van tien jaar beschreven. Hierbij wordt de impact van relevante trends zoveel mogelijk gekwantificeerd. Het Regiobeeld wordt momenteel geactualiseerd. De actuele uitkomsten kunnen betrokken worden bij verdere uitwerking in gebiedsprogramma's.

[29] Cultuurmonitor Gelderland 2022
[30] Regio FruitDelta Rivierenland FruitDelta Gebiedsagenda
[31] Regiobeeld Rivierenland www.regio-beeld.nl/rivierenland

4 Ruimtelijke samenhang

De drie perspectieven uit hoofdstuk 3 vloeien voort uit de kamerbrief over nationale regie in de ruimtelijke ordening[32]. De gekozen perspectieven worden daarin als volgt geduid:

> *"De blik op de ruimtelijke inrichting van Nederland is opgebouwd uit drie perspectieven. De draagkracht van het bodem- en watersysteem is van betekenis voor de vraagstukken in alle drie de perspectieven. Het eerste perspectief gaat over landbouw en natuur, de tweede over de ordenende netwerken voor energie en (circulaire) economie en de derde over leefbare steden en regio's."*

De perspectieven zijn ruimtelijke analyses – van hoe Nederland in elkaar zit (kenmerken en kwaliteiten), van de ruimtelijke consequenties die actuele opgaven en transities hebben, en van wat nodig is om dit alles in goede banen te leiden. De drie perspectieven zijn bedoeld om de complexiteit van de verschillende opgaven te doorgronden, de samenhang in beeld te brengen (tussen opgaven, verschillende schaalniveaus, tussen nu en de lange termijn) en de thema's vast te stellen waarover op nationaal niveau besluiten of waarvoor richtinggevende uitspraken nodig zijn. Het is belangrijk om zulke vraagstukken in de tijd te plaatsen: een beslissing die nu geschikt en effectief blijkt, is dat op lange termijn misschien niet meer. En omgekeerd: een opgave kan pas in de toekomst gaan spelen, maar kan vragen dat daar nu in de planvorming al rekening mee gehouden wordt. Het moet dus duidelijk zijn tot wanneer het huidige gebruik mogelijk is en wanneer veranderingen en maatregelen noodzakelijk zijn. Het gaat dus ook niet om een keuze tussen deze drie perspectieven; de perspectieven gelden naast elkaar en in samenhang tot elkaar. In dit regioarrangement willen we deze perspectieven op soortgelijke wijze hanteren, toegespitst op de regio FruitDelta Rivierenland.

4.1 Perspectief natuur en landbouw

FruitDelta Rivierenland bestaat voor een groot deel uit landbouw- en natuurgebieden. Landbouw is een wezenlijk onderdeel van de identiteit en economie van FruitDelta Rivierenland en drager van het landschap. Het landelijk gebied wordt dooraderd door een robuust natuurnetwerk, veelal gekoppeld aan de grote rivieren en natte komgronden met weteringen. Fruitdelta Rivierenland staat voor de uitdaging om een toekomstbestendige landbouwregio te zijn, in balans met robuuste natuurwaarden.

4.1.1 Vitaal Landelijk Gebied Gelderland (VLGG)

Via het VLGG[33] geven we uitvoering aan het perspectief voor landbouw en natuur. VLGG is een gebiedsprogramma onder de Omgevingswet en wordt vastgesteld door de provincie. Voor de regio biedt het kansen voor financiering van de opgaven in het landelijk gebied. De provincie, gemeente en waterschap en de regio maken afspraken over regionale ruimtelijke doorwerking van maatregelen voor natuur inclusief stikstof, water, klimaat en landbouw. Dit doen we via gebiedsprocessen met de partners, waaronder vertegenwoordigers van de landbouw en de natuur. Samenwerkingsvormen zullen worden verkend, geïntensiveerd of geactiveerd.
De provincie maakt met het Rijk inhoudelijke en financiële afspraken over uitvoering van gebiedsprocessen en maatregelenpakketten en financiering uit het Transitiefonds. Afspraken

[32] Ruimtelijke ordeningsbrief van het Ministerie van BZK d.d. 17 mei 2022 (kenmerk 2022-0000268154)
Kamerbrief over nationale regie in de ruimtelijke ordening | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl
[33]Provincie Gelderland Vitaal landelijk gebied Gelderland

kunnen jaarlijks worden aangevuld. Concrete maatregelen en gebiedsprocessen uit de regioarrangementen en bijdragen aan de NPLG-doelen kunnen worden gefinancierd uit het Transitiefonds. Dit vraagt inzet van de gebiedspartners op kansrijke projecten.

Er zijn meerdere visies, programma's en instrumenten, naast het VLGG, die invulling geven aan het perspectief voor landbouw en natuur[34].

4.1.2 Perspectief landbouw

De landbouw in FruitDelta Rivierenland heeft een sterke relatie met de ondergrond. De verschillen in het bodem- en watersysteem zijn in deze regio duidelijk af te lezen in het agrarisch gebruik. In de rivierkomgronden bevinden zich grootschalige weidegebieden met melkveehouderij. Op de kleinschaliger oeverwallen liggen van oudsher de akkers en fruitgaarden en meer recent de laanboomteelt, met een concentratiegebied bij Opheusden. De Bommelerwaard (Zaltbommel en Maasdriel) en West Betuwe kennen glastuinbouw en Maasdriel kent ook veel paddenstoelenteelt. In diverse uiterwaarden wordt nog vee geweid. Door de vruchtbare bodems heeft de regio een goed landbouwpotentieel.

FruitDelta Rivierenland is een krachtige landbouwregio en wil dat in de toekomst blijven. Dit wordt beschreven in de provinciale Kadernota Agrofood[35]. Het NPLG[36] benoemt nieuwe opgaven, met name om de landbouw in balans met de draagkracht van de natuur te brengen en om de sector voor te bereiden op klimaatverandering. Het Nationaal Landbouwakkoord dat dit zou moeten regelen is niet tot stand gebracht.

Agribusiness is een toonaangevende sector in de regio. De regio heeft voor agribusiness zes opgaven geformuleerd. Dit is beschreven in het Regionaal Economisch Ambitiedocument 2022-2025[37] voor de vier plantaardige sectoren fruit, laanbomen, glastuinbouw en paddenstoelenteelt. De geformuleerde ambitie voor de plantaardige agribusiness sectoren is 'excelleren in Europa als thuismarkt via renderende innovatieve ketens binnen de glastuinbouw, fruitteelt, paddenstoelenteelt en laanboomteelt'. De zes opgaven zijn gericht op onder andere landschappelijke inpassing van bedrijvigheid en gebouwen, teelt ondersteunende voorzieningen, hightech voorzieningen, arbeidspotentieel en circulariteit. https://www.fruitdelta.nl/wp-content/uploads/2023/04/Regionaal-Economisch-Ambitiedocument-2022-2025.pdf

De sector staat voor een aantal uitdagingen. De ruimtelijke druk op het agrarisch gebied is groot door andere ruimtevragers, zoals wonen, bedrijvigheid, energie en natuur. In de transitie van de landbouw vinden we het belangrijk dat de agrarische sector in Gelderland zich kan ontwikkelen, met ruimte voor alle transitiepaden (dus ook innovatie) en het belang van een goed verdienmodel voor de (agrarische) ondernemer. Voor duurzame vormen van land- en tuinbouw, passend bij de natuurlijke systemen, streven we naar emissiereductie van stikstof. Daarnaast een bedrijfsvoering in balans met de leefomgeving. Bij de inzet van (toekomstige) instrumenten is het relevant of bedrijven dichtbij liggen bij kwetsbare natuur (Vogel- en Habitatrichtlijn) en wateren (Kaderrichtlijn Water).

---

[34] Zie o.a.: Programma integraal riviermanagement Deltaprogramma; Programmatische Aanpak Grote Wateren PAGW; Stroomgebiedbeheerplannen KRW (SGBP); Waterbeheerprogramma 2022-2027; Waterschapsuitvoeringsprogramma's Klimaatadaptatie (WUP); Samenwerkingsovereenkomst Provincie Gelderland – Waterschap Rivierenland; Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie Strategie; Regionale Adaptie Strategie (RAS)
[35] Kadernota Agrifood 2021: Toekomst voor de Gelderse boer Provincie Gelderland
[36] Nationaal Programma Landelijk Gebied | Platform Participatie
[37] Regionaal Economisch Ambitiedocument 2022-2025 (fruitdelta.nl)

De stikstofproblematiek is in FruitDelta Rivierenland beperkt, omdat er relatief weinig veehouderijlocaties zijn die de kritische depositiewaarde op stikstofgevoelige natuur overschrijden. Maar naast de stikstofproblematiek worden de effecten van de huidige bedrijfsvoering op natuur en milieu steeds duidelijker. De achteruitgang van de natuur en het veranderend klimaat maken de transitie naar een natuur-inclusieve en klimaatadaptieve sector van wezenlijk belang. Ook brengt schaalvergroting effecten met zich mee op bestaande infrastructuur en leefbaarheid van kernen door toenemende vervoersbewegingen.

We onderscheiden de volgende landbouwsectoren in de regio.

a. *Fruitteelt*

De fruitteelt is kenmerkend voor FruitDelta Rivierenland. Deze teelt is gekoppeld aan de grondsoort van de oeverwallen, de waterbeschikbaarheid en het specifieke klimaat. Het is een innovatieve sector die produceert voor de nationale en internationale markt. In de hele regio is fruitteelt te vinden op de oeverwallen langs de rivier. In de Tielerwaard (West-Betuwe) zijn er geen uitbreidingsmogelijkheden door de ruimteclaims voor woningbouw en als gevolg van de spuitvrije zones. De Bommelerwaard biedt nog wel enige ruimte voor uitbreiding. Aandachtspunt is het gebruik van teeltondersteunenende voorzieningen (stellages, plastic) en de impact op de ruimtelijke kwaliteit. Andere aandachtspunten zijn gebrek aan groene inpassing, druk op het wegennet voor aan- en afvoer en ruimteclaims voor bedrijfsruimten voor bv. koel- en verpakking van fruit. Deze innovatieve sector staat voor de uitdaging zich aan te passen aan het veranderend klimaat en de draagkracht van de ondergrond (water en bodem sturend). In het bijzonder is er aandacht nodig voor de toenemende vraag naar oppervlaktewater (in winter en zomer) en de afnemende waterbeschikbaarheid, waardoor we zuiniger op de zoetwatervoorraden moeten zijn. Ook de afname van de (grond)waterkwaliteit door gebruik van gewasbeschermingsmiddelen vraagt aandacht.

b. *Laanboomteelt*

De laanboomteelt concentreert zich in het oostelijk deel van de regio. De sector en de betrokken gemeenten werken samen via het laanboompact. In deze sector is de overgang zichtbaar naar een minder grondgebonden gebruik door het gebruik van pottenvelden, maar het grootste deel is nog steeds grondgebonden. Er is landschappelijk een karakterverandering gaande. Het wordt minder groen, er komt meer verharding en meer bedrijfsmatiger aanzicht. De sector innoveert in efficiëntere beregeningssystemen. Voor mens, natuur en water blijft ook het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen een aandachtspunt. Vanuit wateropgaven is de hoeveelheid benodigde drinkwatervoorziening een aandachtspunt. Deze is wel kleiner in omvang dan bij de fruitteelt.

c. *Veehouderij*

In de regio is zowel grondgebonden als niet-grondgebonden veehouderij te vinden. Grondgebonden veehouderij (met name melkveehouderij) is in de hele regio te vinden op de lagere, nattere komgronden. De regio wil voor deze individuele bedrijven uitbreidingsmogelijkheden bieden, voor de totale sector is er geen ruimte om uit te breiden. De sector kan ook in FruitDelta Rivierenland een bijdrage leveren aan de emissiedoelstellingen voor stikstof door de transitie te maken naar duurzame landbouw via innovatieve methoden en technieken. De regio ziet geen ruimte voor omschakeling van grondgebonden veehouderij naar niet grondgebonden veehouderij.
Voor wat betreft de niet-grondgebonden (intensieve) veehouderij ziet de regio geen ruimte voor nieuwvestiging. Dit is vastgelegd in bestemmingsplannen en omgevingsvisies. De provincie heeft

het zogenaamde Plussenbeleid voor duurzame land- en tuinbouw[38] geformuleerd waarbij beperkingen gelden voor nieuwvestiging en uitbreiding. Gemeenten vullen dit beleid lokaal in met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit.

d. *Glastuinbouw*

De concentratiegebieden glastuinbouw bevinden zich in de Bommelerwaard (Zaltbommel en Maasdriel) en in Tuil en Est (West-Betuwe). Het regionaal uitgangspunt is geen nieuwe concentratiegebieden toe te staan.
In de regio bevinden zich ook enkele verspreide solitaire glastuinbouwbedrijven; deze bedrijven hebben geen of zeer beperkte uitbreidingsmogelijkheden. Beschikbaarheid van water is voor de glastuinbouw actueel vraagstuk dat impact kan hebben op de bedrijfsvoering. Ook het energievraagstuk speelt bij glastuinbouw.

e. *Overige vormen van landbouw*

In de regio is de paddenstoelenteelt in de Bommelerwaard (met name in Maasdriel) te vinden. Daarnaast is er in de regio hoogwaardige akker- en tuinbouw te vinden.

Uitwerking regioarrangement:

Om in de toekomst een krachtige landbouwregio te blijven, wordt met het regioarrangement ingezet op versterking van de regionale samenwerking. In de programmering komen de volgende onderwerpen aan bod:

- er worden integrale gebiedsprogramma's voor deelgebieden opgesteld waarin het landbouwperspectief wordt uitgewerkt, in samenhang met andere ruimteclaims (ruimtelijke puzzel);
- de knelpunten op het lokaal en provinciaal wegennet door de agrarische verkeersdruk worden nader onderzocht en waar mogelijk aangepakt, waarbij ook gedacht kan worden aan clustering van aan agrarische activiteiten gerelateerde voorzieningen zoals opslagloodsen, koelcellen, etc.
- het gedachtengoed van water en bodem sturend, waaronder toekomstige waterbeschikbaarheid, wordt samen met de sectoren nader onderzocht en uitgewerkt;
- de ruimtelijke kwaliteit van het agrarisch landschap wordt versterkt, o.a. met groenblauwe dooradering, het stimuleren van erfbeplanting en visie op teeltondersteunende voorzieningen.

4.1.3 Perspectief natuur

De grote rivieren slingeren als lange natuurlinten door de regio. Hiermee staat FruitDelta Rivierenland in verbinding met een uitgebreid Europees natuurnetwerk. Iedere rivier heeft haar eigen kenmerkende natuurwaarden. Zo is de natuur in de Waal hoog-dynamisch en ruig. Terwijl de Nederrijn-Lek en de Maas laag-dynamische natuur kennen door de stuwen in de rivier. De omgeving van Sint Andries is een unieke locatie; hier raken de Maas en de Waal elkaar bijna. Dit is de enige plek waar de natuur van twee Europese riviersystemen bij elkaar komt. In de binnendijkse gebieden rijgen de Linge en de weteringen natuurgebieden aaneen, veelal in lage, natte komgebieden. Ook op de oeverwallen bevinden zich natuurgebieden, zoals bosjes en op landgoederen.

[38] Plussenbeleid voor duurzame land- en tuinbouw (gelderland.nl)

FruitDelta Rivierenland zet in op versterking van de biodiversiteit door het groen-blauwe raamwerk meer robuust te maken en de groen-blauwe dooradering van het landelijk gebied te gaan versterken. Het raamwerk bestaat uit het Gelders Natuurnetwerk (GNN, inclusief Natura 2000)[39], de Groene Ontwikkelingszones (GO)[40] en weteringen (KRW)[41].
Het groen-blauwe raamwerk en de fijnmaziger groen-blauwe dooradering zijn niet alleen van belang voor de biodiversiteit. Er is ook een directe link met klimaatbestendigheid, ruimtelijke kwaliteit en recreatieve toegankelijkheid van het landelijk gebied. Door een integrale aanpak van de natuurontwikkelingsopgave bereidt de regio zich ook voor op een toekomst met meer wateroverlast, droogte en hitte. In de groene structuur kan wateroverlast worden opgevangen en water worden vastgehouden voor droge periodes. We bouwen met de natuurontwikkeling voort op de historisch gegroeide landschapskarakteristieken waardoor ook de ruimtelijke kwaliteit versterkt wordt.

- *Gelders natuurnetwerk en Natura 2000*

Het Gelders natuurnetwerk (GNN) in regio FruitDelta Rivierenland bestaat uit delen van de Linge, riviernatuur in de uiterwaarden van de grote rivieren, eendenkooien en bossen in de Regulieren en een aantal landgoederen. Er ligt nog een aantal opgaven voor afronding van het GNN. In de regio Fruitdelta vormen de gebieden Nederrijn & Lek, Waal (inclusief Loevestein) en het gebied Linge-Diefdijk een samenhangend gebied dat vanuit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn[42] is aangewezen als Natura 2000-gebied voor het systeem Rijntakken. De inzet richt zich op robuust systeemherstel. Dit is uitgewerkt in de Natura 2000-beheerplannen en herstelprogramma's. Via deze natuurbeheerplannen wordt gewerkt aan natuurherstel en stikstofdoelen vanwege de aanwezigheid van stikstofgevoelige natuur. Er wordt nog onderzocht welke beschermende maatregelen nodig zijn in en rondom de Natura 2000-gebieden, in de zogenaamde overgangsgebieden.
Kenmerkend voor de regio is ook een aantal ganzenrustgebieden en weidevogelgebieden, zoals in het Land van Maurik. Aanvullend op deze doelen zet het Rijk met de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW)[43] in op versterking van de riviernatuur. Voor deze regio is Sint Andries benoemd als gebied met een opgave om een stapsteen tussen Maas en Waal te realiseren.

- *Gelderse Ontwikkelingszones en ecologische verbindingen*

Om de natuurgebieden te verbinden is het GNN aangevuld met de Groene Ontwikkelingszones (GO). Daarbinnen zijn ook specifieke ecologische verbindingszones (EVZ's) benoemd, vaak langs de weteringen. Bijvoorbeeld langs de Beneden Linge en langs weteringen in het Land van Maas en Waal en de Culemborgse Waard (Regulieren) en langs de Capreton en Meidijk in de Bommelerwaard.

- *Weteringen*

Het groene raamwerk heeft veel samenhang met het blauwe raamwerk en de daaraan gekoppelde waterdoelen van de Kaderrichtlijn Water. Veel van de weteringen hebben een KRW-doelstelling om de kwaliteit te verhogen. Dat gaat hand in hand met realisatie van natuurvriendelijke oevers, landschapsversterking en inrichting van klimaatbuffers voor opvang van water bij piekbuien en als buffer bij droogte. De Ambitie Boven-Linge is hiervan een concreet voorbeeld. De aanpak van de weteringen voor klimaatadaptatie is onderdeel van de visie en het uitvoeringsbeleid van Waterschap Rivierenland.

---

[39] Gelderse Natuurgebieden (gelderland.nl)
[40] Regels voor de Groene ontwikkelingszone (gelderland.nl)
[41] Stroomgebiedbeheerplannen | Informatiepunt Leefomgeving (iplo.nl)
[42] EU Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn | Vogelbescherming
[43] Programmatische Aanpak Grote Wateren - Helpdesk water

- *Groen-blauwe dooradering*

Het is van belang de biodiversiteit in het hele gebied te versterken, niet alleen binnen het Gelders natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszones. We staan voor de opgave om 10% groen-blauwe dooradering in het landelijk gebied te realiseren. Dit betekent bijvoorbeeld de aanleg van heggen, hagen, bosjes, natuurvriendelijke oevers en hoogstamboomgaarden. Een goed voorbeeld van een hierbij passend initiatief is Gonzend Rivierenland[44]. Dit is een strategie voor versterking van landschap en biodiversiteit, voortkomend uit de Regio Deal[45]. Via de Regio Deal Gonzend Rivierenland wordt door de gemeenten in de regio samengewerkt aan een strategie voor versterking van landschap en biodiversiteit. Het hoofddoel is samen te vatten als: bescherm de erkend waardevolle elementen in het landschap, maar ontwikkel ook actief nieuwe kwaliteiten in dit landschap. Het is een ambitie om dit proces verder in 2024 in de regio op te pakken.

- *Condities voor natuur (en landbouw)*

Naast het inrichten van natuurgebieden en weteringen en de aanleg van landschapselementen voor groen-blauwe dooradering is het voor de biodiversiteit van groot belang de milieucondities op orde te brengen voor schoon water, voldoende water en een gezonde bodem. Dit vraagt onder andere uitvoering van de Gelderse Maatregelen Stikstof en realisatie van Waterschapsuitvoeringsprogramma's. Waarbij de Waterschapsuitvoeringsprogramma's primair zijn opgesteld voor klimaatadaptatie en met name watermaatregelen bevatten. Voldoen aan natuur- en landbouwcondities is geen doel van deze uitvoeringsprogramma. Het is echter een bijvangst. Water is van groot belang voor zowel de natuur als de landbouw in de regio, maar ook voor de verschillende functies in het stedelijk gebied. Het gaat hierbij om de beschikbaarheid water, ruimte voor water en schoon en gezond water. Voor wat betreft de beschikbaarheid van water brengen we de omvang van de grondwateronttrekkingen in beeld en maken we afspraken maken over de maximale hoeveelheden per jaar.
Voor schoon en gezond water voeren we de maatregelen uit die staan in de stroomgebiedbeheerplannen[46], een wettelijke bijlage bij het Nationaal Waterprogramma. In 2024 worden de stroomgebiedbeheerplannen geëvalueerd. In FruitDelta Rivierenland gaat het voor wat betreft de waterkwaliteit om het verminderen van milieuvreemde stoffen zoals medicijnen en gewasbeschermingsmiddelen. Hierbij moet de bronaanpak worden versterkt.

Het Waterschap Rivierenland werkt met het Waterbeheerprogramma 2022-2027[47]. Ook zijn gebiedsafspraken vastgelegd in de samenwerkingsovereenkomsten tussen de provincie en het Waterschap. Voor de langere termijn moeten de gidsprincipes water en bodem sturend nader worden uitgewerkt. De regionale adaptatiestrategie (RAS)[48] geeft aan hoe de regio op de korte en lange termijn om gaat met de gevolgen van klimaatverandering. Met RAS Rivierenland (zeven gemeenten uit de regio Rivierenland + Overbetuwe en Lingewaard) en de RAS Rijk van Maas en Waal (met gemeente West Maas & Waal) zijn de ambities beschreven. Naar aanleiding van dit regioarrangement willen we met alle partijen toewerken naar een nieuw perspectief om de juiste keuze te maken voor de nabije toekomst.

Uitwerking regioarrangement:

In gebiedsprogramma's wordt invulling gegeven aan de realisatie van het perspectief natuur.

---

[44] Gonzend Rivierenland (gonzend.nl)
[45] Regio Deal FruitDelta Rivierenland
[46] Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 - Helpdesk water
[47] Waterbeheerprogramma 2022-2027 | Waterschap Rivierenland
[48] ttps://klimaatadaptatienederland.nl/@214972/regionale-adaptatie-strategie-rijk-maas-waal/

- er worden integrale gebiedsprogramma's voor deelgebieden opgesteld waarin het natuurperspectief wordt uitgewerkt, in samenhang met andere ruimteclaims (ruimtelijke puzzel);
- dit leidt tot integrale uitvoeringsprojecten voor afronding van GNN, uitvoering maatregelen Natura 2000 en realisatie GO met EVZ's
- concretisering van overgangsgebieden Natura 2000
- uitvoering van Gelderse Maatregelen Stikstof
- inrichting van klimaatrobuuste weteringen (zoals Boven-Linge), met realisatie van KRW-opgaven, landschapsversterking en recreatieve toegankelijkheid
- realisatie van groen-blauwe dooradering
- verkenning PAGW Sint Andries met integrale gebiedsaanpak

- *Kwetsbaarheid voor klimaateffecten*

Van de Achterhoek en de Veluwe is al bekend dat ze sinds de hete en droge zomers van 2018, 2019 en 2020 kampen met grote droogteproblemen. Maar ook het rivierengebied moet bestempeld worden als kwetsbaar voor klimaatverandering. Na opnieuw een extreme zomer in 2022 met zeer lage rivierstanden, lange perioden met gebrek aan neerslag en hoge temperaturen zien we dat ook in deze regio problemen ontstaan. Door uitzakkende grondwaterstanden lijdt de land- en tuinbouw en (grondwaterafhankelijke) natuur schade. Voor de tweede keer in korte tijd werd daarbij een beregeningsverbod uit oppervlaktewater afgekondigd. Hoge temperaturen zorgen voor hittestress in stedelijk gebied. Maar ook vee en de fruitteelt (zonnebrand) ondervinden hittestress. De waterkwaliteit verslechtert en de biodiversiteit neemt af door hogere temperaturen, hogere nutriëntenconcentraties, toename van blauwalg en droogval van watergangen.
De geografische ligging en de dynamiek van de rivieren hebben de regio door de eeuwen heen gevormd. De rivierbedding heeft door de tijd heen bewezen een uitermate vruchtbare bodem te zijn voor fruit- en laanbomenteelt. Nog steeds profileert de regio zich daarmee.
Klimaatverandering brengt echter gevaren met zich mee. De rivieren zijn de voornaamste bronnen van zoetwater. De mogelijkheden voor de gebruiksfuncties in het Rivierengebied veranderen als gevolg van klimaatsverandering en sociaaleconomische ontwikkelingen. We zien een toenemende waterbehoefte als gevolg van land- en tuinbouw, de teelt van nieuwe gewassen, drinkwatervoorziening, de vraag naar water in bebouwde kernen en aandacht voor natuur en biodiversiteit. De watervraag neemt toe en het wateraanbod neemt af. De regio kan de watervraag niet oneindig blijven faciliteren. We hebben te maken met sterk afnemende rivierafvoeren en lagere waterstanden, die effect hebben op de inlaatmogelijkheden voor onze regio. Daarnaast neemt de droogte en verdamping toe en is water met name op de hogere oeverwallen slecht aan te voeren. Dat komt door de lange aanvoerroutes in combinatie met een sterke wegzijging (door aanwezigheid zandbanen). Rivierenland is daarmee, zoals al eerder genoemd, gevoelig voor alle klimaateffecten. Via het proces Samenwerkingsagenda Klimaat Actief Rivierenland (KAR)[49] – en de gebiedsagenda FruitDelta Rivierenland wordt er op dit moment ingezet op een klimaatbestendig rivierenland. Het vraagstuk kent, net als het VLGG, structurerende vragen en afwegingen in het ruimtelijk domein. De inzichten uit de RAS-samenwerking moeten worden doorvertaald en geagendeerd op een regionale tafel voor het buitengebied. Hiermee wordt een gezamenlijk vertrekpunt voor de uitvoering gecreëerd.

- *Gonzend Rivierenland: een voorbeeld*

[49] Home - Klimaat Actief Rivierenland

Gonzend Rivierenland is een strategie voor landschap en biodiversiteit voor FruitDelta Rivierenland die voortkomt uit een |Regio Deal proces. Het is vertrekpunt voor het toewerken naar een bovengemeentelijke aanpak om te komen tot daadwerkelijke realisatie van groenblauwe dooradering. Voortbouwen op het waardevolle en gevarieerde en jonge landschap van FruitDelta Rivierenland is het centrale motto van de landschapsstrategie. Het behoud, beheer en de ontwikkeling van natuur - en biodiversiteit - is dan ook gebaseerd op dit historisch gegroeide landschap van meer dan een eeuw geleden. Het is juist ook zaak om aan te sluiten bij de ontwikkeling van het landschap in de afgelopen decennia. Het hoofddoel is samen te vatten als: Bescherm de erkend waardevolle elementen in het landschap, maar ontwikkel ook actief nieuwe kwaliteiten in dit landschap. Het is een ambitie in de regio om dit proces verder in 2024 op te pakken. De strategie gaat uit van twee lokale sporen (neem verantwoordelijk lokaal, stimuleer van onderop) en drie regionale sporen (uiterwaarden, blauwe boezem en groene ribbenkast en oeverwallen versterken) en klimaatkwartier maken op de overgang van oever naar wal.

4.2 Perspectief energievoorzieningen

4.2.1 Introductie

Het toekomstbestendig maken van de energievoorziening in FruitDelta Rivierenland is essentieel. De klimaatverandering verloopt sneller dan verwacht en noopt om in hoog tempo de energiehuishouding te verduurzamen (energietransitie). Een goed functionerend energiesysteem is een sturende randvoorwaarde voor veel andere opgaven, zoals de woonagenda, de warmtetransitie, het regionaal programma werklocaties (RPW) en klimaatneutrale mobiliteit. Gemeenten, waterschap en provincie zetten in op hernieuwbare energiebronnen zoals elektriciteit uit zon en wind en warmte uit andere bronnen dan aardgas. Daar hoort ook investeren in de daarbij behorende netwerken bij. Nieuwe energiebronnen en energie-infrastructuur zullen ook ruimte in beslag nemen.

- *Concrete doelen*

Het doel van de regio is om minder energie te verbruiken en de energie die wordt verbruikt lokaal en duurzaam op te wekken. Met het vaststellen van de RES 1.0 Fruitdelta Rivierenland[50] in 2021 committeerden de RES-partners zich aan een gezamenlijke opgave van 1,2 TWh ofwel 1.200 GWh/jaar opwek uit zon en wind in 2030. Daarnaast streven provincie Gelderland, TenneT, Liander en de Gelderse RES-regio's binnen het samenwerkingsverband GEIS[51]' naar een toekomstbestendig energiesysteem.

- *Regionale Energiestrategie (RES) FruitDelta Rivierenland*

Het RES-bod is als volgt opgebouwd: 0,327 TWh/jaar uit zon op grote daken (van 37 ha naar 191 ha in 2030); 0,286 TWh/jaar uit zonnevelden (van 49 ha in het concept RES (bestaand en in ontwikkeling) naar 249 ha in 2030; en 0,650 TWh/jaar uit wind (van 32 windturbines in het concept RES (bestaand en in ontwikkeling) naar 49 turbines (17 nieuw). De vaststelling van de RES 1.0 luidde ook een nieuwe fase in: die van verankeren, uitvoeren en monitoren. Medio 2023 rapporteerde de regio over de voortgang van de uitvoering aan het Nationaal Programma RES[52].

- *GEIS*

---

[50] Regio FruitDelta Rivierenland RES1.0
[51] Provincie Gelderland Gelderse Energie InfraStructuur
[52] Rijksoverheid Nationaal Programma RES (NPRES) Nationaal Programma Regionale Energiestrategie | Regionale Energiestrategie (regionale-energiestrategie.nl)

Er is steeds meer vraag en aanbod van energie door nieuwe ontwikkelingen en verduurzaming. Dit vraagt om een passende Gelderse energie-infrastructuur. Het beleidskader GEIS geeft richting en afbakening aan de provinciale inzet op energie-infrastructuur. Het bepaalt op welke energie-infrastructuurprojecten de provincie zich inzet, welke rollen deze daarbij aanneemt en welke instrumenten deze inzet. Het vastleggen van de rol en houding van de provincie ten aanzien van de energie-infrastructuur is nodig om sturing te geven aan programmeren, afwegen en uitvoeren. Het 'Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur en Klimaat'[53] is een middel om te komen tot energiesysteemkeuzes en uitvoeringscoördinatie. In het eerste PMIEK zijn belangrijke bovenlokale projecten geïnventariseerd. Dit betreft infrastructuurprojecten waarvoor het ruimtelijk spoor dat leidt tot vergunningverlening nog niet doorlopen is. Het PMIEK krijgt elke twee jaar een update. Vanwege de lange doorlooptijden is het essentieel om ook een doorkijk te maken voor de periode na 2030. FruitDelta Rivierenland is bij dit proces aangehaakt.

4.2.2 Knelpunten en uitdagingen

- *Netcongestie*

Ondanks forse investeringen kunnen netbeheerders de snelheid waarmee de energietransitie plaatsvindt moeilijk bijhouden. Netcongestie doet zich voor bij zowel het aanbieden van duurzaam opgewekte elektriciteit aan het elektriciteitsnet, als bij het leveren van elektriciteit aan bijvoorbeeld woningen en bedrijven, ook in de regio FruitDelta Rivierenland. Van landelijk tot lokaal niveau wordt gewerkt aan het oplossen en voorkomen van knelpunten. Aanpassing/uitbreiding van het landelijk hoogspanningsnet (TenneT) is een randvoorwaarde om de aanpassingen/uitbreidingen van de regionale netbeheerder (Liander) in gebruik te kunnen nemen. Afhankelijk van TenneT's congestiemanagementonderzoek dat in 2023 gereed is, geldt dat ook nieuwe ontwikkelingen in de regio FruitDelta Rivierenland tot 2029 voor het afnemen van energie niet over (extra) netcapaciteit kunnen beschikken. Dit levert een probleem op voor het aansluiten van nieuwe woningen, voorzieningen en werklocaties. Het is zaak dat we via onderzoek (risicoanalyses) inzicht krijgen of op geplande locaties de energievoorziening kan worden gerealiseerd; welke ontwikkelingen de energievoorziening in gevaar kunnen brengen; hoe groot de risico's zijn en wat mogelijke oplossingsrichtingen zijn.

- *Transitievisies warmte (TvW)*

Alle gemeenten in de regio hebben een eerste versie van de Transitievisie Warmte (TvW) vastgesteld. Wat opvalt is dat er in de TvW's veel aandacht uitgaat naar het isoleren en aardgasvrij maken van woningen, maar dat er vaak geen helder beeld is van welke bronnen aardgas moeten gaan vervangen. Als iedereen voor een *all electric*-oplossing gaat, dan betekent dit in de toekomst een forse extra behoefte aan windmolens en zonneparken. Dat willen we graag voorkomen. We moeten daarom op zoek naar alternatieve warmtebronnen.

4.2.3 Kansen en/of dilemma's

- *Energie besparen*

Het belang van energie besparen (warmte én elektriciteit) is levensgroot. Dat geldt voor particulieren en bedrijven. Immers, alles wat we besparen hoeven we ook niet duurzaam op te wekken. Het voorkomt onnodige druk op de schaarse ruimte en (over)belasting van de energie-infrastructuur.

[53] Provincie Gelderland, Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur, Energie en Klimaat (PMIEK)

- Project OER/A15-Betuweroute

Dit project vormt onderdeel van het rijksprogramma 'Opwek Energie op Rijksvastgoed' (OER). In dit project wordt gekeken naar de mogelijkheden van duurzame opwek van energie met zonnepanelen in bermen, bij afritten en op geluidsschermen langs de A15-Betuweroute. Rijkswaterstaat, ProRail, Rijksvastgoedbedrijf, Liander en provincie werken hierin samen met de gemeenten van FruitDelta Rivierenland en gemeenten van de buurregio Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen.

- Alternatieve warmtebronnen

Het is goed om te benoemen dat er in de regio al pilots lopen voor warmte uit andere energiebronnen dan elektriciteit: aquathermie in Enspijk, zonthermie in Zaltbommel en PVT in Neder-Betuwe.
In een beperkt aantal delen van de regio lijken redelijke tot goede kansen te bestaan voor geothermie (Potentieonderzoek geothermie Gelderland, april 2022). De provincie en Energie Beheer Nederland (EBN) werken aan een ontwikkelprogramma geothermie. Doel is om samen met die gemeenten waar potentie is, de toepassing van geothermie te versnellen. Daarbij moet ook worden gelet op de ondergrond, want ook in Rivierenland liggen waterwingebieden, grondwaterbeschermingsgebieden, drinkwaterreserveringsgebieden en boringsvrije zones. In al deze gebieden gelden beperkingen voor wat in de ondergrond mag. Dit raakt aan de mogelijkheden voor bodemenergiesystemen.

- *Wind/zon-verhouding*

Netwerkimpact-analyses laten zien dat we de RES-ambities waarschijnlijk kunnen worden gerealiseerd, mits de wind/zon-verhouding in balans is. De optimale verhouding is 1:1 (opgesteld vermogen). Bij die verhouding kan er met dezelfde schaarse infrastructuur (transportcapaciteit) tegen dezelfde (maatschappelijke) netinpassingskosten de meeste energie worden opgewekt: een factor 4 meer dan met zonne-energie alleen. Slim omgaan met schaarse netcapaciteit is ook cruciaal om andere opgaven te kunnen realiseren, zoals de woonagenda, de warmtetransitie, het regionaal programma werklocaties en klimaatneutrale mobiliteit.

- *Netcongestie en slimme oplossingen*

Naast aanpassingen/uitbreidingen wordt er ingezet op slimme oplossingen, zowel technisch, juridisch als organisatorisch, voor het beter benutten van het elektriciteitsnet. Denk bijvoorbeeld aan cable pooling (combineren van wind en zon op veld/dak op één kabel), opslag, aansluiten van zoninitiatieven op een gedeelte van het piekvermogen of het benutten van nieuwe contractvormen om de ruimte op het net beter te benutten (vraagsturing). Verder kan door afstemming van vraag en aanbod op een zo laag mogelijk niveau (liefst verbruikersniveau) (over)belasting van het net worden verminderd.
Smart Energy hubs zijn plekken/bedrijventerreinen waar veel energie wordt verbruikt en ook opgewekt kan worden. Hier kunnen vraag en aanbod direct aan elkaar worden gekoppeld. Zo wordt het elektriciteitsnetwerk minder belast en kunnen (nieuwe) bedrijventerreinen meer toekomstbestendig worden ontwikkeld Ook off grid-oplossingen (lokale elektriciteitsnetwerken) behoren tot de mogelijkheden. Slimme oplossingen betreffen vaak andere/nieuwe vormen van samenwerking tussen de netbeheerder en (markt)partijen.
Netcongestie beperkt in toenemende mate het realiseren van onze maatschappelijke opgaven. In ieder geval de komende jaren. Tot 2030 zijn de grote uitbreidingen van het elektriciteitsnetwerk al gepland, daar is beperkt in bij te sturen. Dit komt omdat het met name vanwege lange ruimtelijke procedures bijvoorbeeld circa 7 jaar duurt om te komen tot een nieuw onderstation. Wel zijn er soms lokale maatwerkoplossingen mogelijk om tekorten (tijdelijk) het hoofd te bieden. Maar om

die oplossingen effectief in te zetten, moeten we tijdig weten waar en wanneer ze nodig zijn. We hebben op dit moment echter nog niet scherp wat er nog wel aan ontwikkelingen mogelijk is met de bestaande restcapaciteit van de onderstations en hoe zich dat verhoudt tot onze plannen voor de periode tot 2030. Daarom gaan provincie en (RES) partners een onderzoek doen op het niveau van individuele onderstations: wat is de ruimte, welke stations worden wanneer uitgebreid, wat zijn de plannen voor nieuwe woningen, werklocaties, etc. en waar en wanneer gaat het wringen en hoe erg. Wanneer het beeld scherp is, is het mogelijk maatwerkoplossingen te ontwerpen, financieringsafspraken te maken, te programmeren en uit te voeren. Het onderzoek kan helpen het PMIEK aan te scherpen. Verder ontwikkelt de provincie met partners een visie op het benodigde energiesysteem voor de periode na 2030.Vraagstukken die nadere uitwerking nodig hebben zijn onder andere de volgende. Een aantal van deze vraagstukken wordt ook al regionaal en lokaal opgepakt:

- Hoe gaan we om met plannen voor energievragers die (nog) geen aansluiting kunnen krijgen, of die concurreren met andere energievragers die maatschappelijk meer (of minder) prioriteit hebben op dat moment en op die plek?
- Welke bestuurlijke afwegingen worden gemaakt op basis van o.a. de uitkomsten van de provinciale planMER actualisatie provinciaal windbeleid en RES, de planMER windenergie Veluwe-wespendief en de uitkomsten van het regioarrangement? Inzicht in de combinatie van ruimtelijke impact en (on)mogelijkheden van het elektriciteitsnetwerk moet leiden tot het antwoord op de vraag: Wat komt waar en wanneer?
- Hoe denken gemeenten dat elke buurt, wijk of kern in de toekomst waarschijnlijk van warmte wordt voorzien? Duidelijkheid hieromtrent geeft inwoners inzicht of zij op individueel niveau een oplossing moeten zoeken of in de toekomst van een collectieve oplossing gebruik kunnen maken. Ook biedt dit inzicht in de toename van de elektriciteitsvraag ten gevolge van een meer duurzame invulling van de warmtevraag en benodigde versterking van de netinfrastructuur. In hoeverre past de gewenste versterking binnen de investeringsagenda van Liander. Noopt dit welllicht tot andere keuzes?
- Hoe gaan we het werken aan een toekomstig energiesysteem organiseren?
- Hoe nemen we inwoners en bedrijven mee?

4.3 Perspectief leefbare dorpen en steden

4.3.1 Introductie

De rivieren hebben FruitDelta Rivierenland gevormd en de ligging en de ontwikkeling van vele dorpen en ook (kleinere) steden mede bepaald, wat het heeft gemaakt tot een polycentrisch gebied. De regio heeft ruim 250.000 inwoners, verdeeld over 8 gemeenten met in totaal ongeveer 80 kernen. De geografie en verbindingen over de rivieren leiden ertoe dat er in FruitDelta Rivierenland sprake is van vier (groot)stedelijke invloedsferen van woningmarkten: Utrecht, ‘s-Hertogenbosch, Ede en Nijmegen

In FruitDelta Rivierenland blijft het geboortesaldo – indicator voor woningbehoefte op langere termijn - tot minstens 2040 positief . In de Gelderse top 5 van het gemiddeld kinderaantal staan de gemeenten Neder-Betuwe (2,48) en Culemborg (2,17). De bevolking zal groeien naar 275.000 in 2030 en 290.000 inwoners in 2040. Prognoses volgens Primos 2022 trendvariant geven tot en met 2030 een woningbehoefte aan van afgerond 14.000 tot 18.000 woningen. In de Woondeal Rivierenland zijn afspraken gemaakt voor de bouw van 13.000 woningen. Inbreiding is niet altijd

mogelijk. Dit geldt bijvoorbeeld voor Tiel. Tiel ligt ingeklemd tussen de A15 en water. Iedere inbreiding gaat dan ten koste van de kwaliteit en leefbaarheid, klimaatadaptatie, biodiversiteit en andere duurzame doelen.

Het aantal 75 plussers zal toenemen van 8% van de bevolking naar 13% in 2040. Voorbeelden van de consequenties zijn steeds langer thuiswonende ouderen, de vergrijzing en het personeelstekort de komende jaren in de zorg.

4.3.2 Behoud van leefbaarheid

Het behouden of verbeteren van de leefbaarheid in steden en dorpen in de regio is een belangrijk punt van aandacht. Recreatie en toerisme kan bijdragen aan het behouden van voorzieningen en daarmee de leefbaarheid in de dorpen en steden. Volgens de monitor brede welvaart van de Gelderse Corridor is het ervaren geluksniveau van onze inwoners een 7,6. Tegelijkertijd zien we kwetsbare wijken en in dorpen een verschralend voorzieningenniveau. Uit de Cultuurmonitor Gelderland 2022 blijkt bijvoorbeeld dat inwoners van FruitDelta Rivierenland aangeven dat er te weinig culturele voorzieningen zijn en zijn zij relatief minder tevreden over de bereikbaarheid ervan. Tiel heeft een belangrijke regiofunctie voor cultuur. Maar doordat sommige kernen op korte afstand gelegen zijn van andere steden zoals 's-Hertogenbosch of Utrecht ervaren zij deze regiofunctie minder. Er moet een basis van maatschappelijke voorzieningen en sociale verbindingen aanwezig zijn om de leefbaarheid in dorpen en wijken te waarborgen. Zo moeten voorzieningen op het gebied van onder andere onderwijs, zorg, cultuur en sport bereikbaar en toegankelijk zijn.

De regiofunctie die (centrum)steden Tiel, Zaltbommel en Culemborg hebben, verdient ook regionale aandacht. Deze steden hebben een regiofunctie op het gebied van werkgelegenheid, huisvesting (voor bijzondere doelgroepen), voorzieningen en overloop vanuit Arnhem/Nijmegen, 's-Hertogenbosch en Utrecht. Het behouden en versterken van draagvlak, betaalbaarheid en bereikbaarheid van voorzieningen draagt bij aan de leefbaarheid van de steden en de regio. Aandachtspunten daarbij zijn financiële middelen van het Rijk, een meer evenwichtiger bevolkingssamenstelling, erkenning van specifieke grootstedelijke problematiek, de bijzondere aandacht voor wonen en zorg in de steden en een zorgvuldige ruimtelijk-planologische programmering met betrekking tot onder andere vergrijzing, zorgtoename en veiligheid.

Ook de reguliere woonvoorraad kan beter in balans worden gebracht. Tot 2030 vindt dit plaats conform de huidige Woondeal. Daarna is voor mogelijke verdere uitbreiding regionale afstemming noodzakelijk. Bijvoorbeeld van Tiel richting Geldermalsen.

De ruimtelijke opgaven in landbouw, energietransitie, klimaat en wonen hebben invloed op de mate waarop de leefbaarheid door inwoners wordt ervaren. Hoe beter inwoners worden betrokken, hoe minder er een negatief effect op de leefbaarheid wordt ervaren. Dit is voor ons een belangrijk uitgangspunt voor de verdere uitwerking van dit regioarrangement.

Onlosmakelijk verbonden met de leefbaarheid in steden en dorpen is de mate van gezondheid van de inwoners. Belangrijk hiervoor is een goed leefmilieu, met onder andere de aspecten geluid en luchtkwaliteit. Daarnaast is sport en bewegen van belang. In de regio FruitDelta Rivierenland is de beweegdeelname verreweg het laagst vergeleken met de rest van Gelderland. Ook deelname aan sportverenigingen is lager. Mensen die in contact staan met anderen zijn over het algemeen gelukkiger. Dit zijn belangrijke factoren bij brede welvaart en de afweging bij het maken van

ruimtelijke keuzes. Bij het ontwerpen van nieuwe buurten en wijken kunnen we dit als overheden als expliciete aandachtspunten meenemen. Bij de plannen voor nieuwe buurten en wijken gaan we daarom al in de ontwerpfase rekening houden met ruimte voor ontmoetingen, sport en bewegen en cultuurbeleving. Zowel binnen als buiten. Zo draagt cultuur bij aan het woon-, leef- en werkklimaat van de regio en heeft sociaal maatschappelijk impact. Het deelnemen aan of beleven van cultuur kent een eigen, intrinsieke waarde, maar draagt ook bij aan de verbinding en ontmoeting tussen mensen.

In dorpen staat het voortbestaan van voorzieningen zoals winkels, het openbaar vervoer, het dorpshuis, de sportvoorzieningen en het culturele aanbod onder druk. Dit heeft invloed op het welbevinden van inwoners, nu en in de toekomst. We willen als overheden onderzoeken hoe we eraan kunnen bijdragen dat er een minimum aan voorzieningen blijft bestaan. De vraag wat dit minimum is willen we samen met wetenschappers en inwoners beantwoorden.
In het kader van de Regionale woondeal Rivierenland wordt het thema 'Gezonde woonomgeving' opgenomen, waarmee gewerkt wordt aan een openbare ruimte die uitnodigt tot bewegen en ook een bijdrage levert aan ontmoeting en leefbaarheid.

4.3.3 Werklocaties en bedrijventerreinen

De bestaande locatie-afspraken uit het regionaal programma werklocaties zijn het vertrekpunt. We bieden ruimte voor de vraag die we willen accommoderen en zorgen dat het juiste bedrijf op de juiste plek kan landen. We richten ons niet alleen op de vraag op korte termijn, maar anticiperen op de ruimtebehoefte in de periode na 2030 en borgen dat er ook op lange termijn genoeg ruimte is voor werken en dat gebieden vanuit een lange termijn perspectief worden ontwikkeld.

We faciliteren alleen grootschalige bedrijven die van regionale meerwaarde zijn en een bijdrage leveren aan de maatschappelijke opgaven en ambities. We concentreren grootschalige bedrijvigheid. Voor grootschalige logistiek zijn in Gelderland drie clusters aan de A12/A15 aangewezen: Tiel, Nijmegen/Overbetuwe en Emmerich-Montferland-Zevenaar.

We bieden duidelijkheid aan de markt over het toekomstperspectief van werklocaties, zodat private partijen weten waar ze aan toe zijn. Met oog op duurzaam en zorgvuldig ruimtegebruik benutten we de bestaande bedrijventerreinen optimaal. Meervoudig ruimtegebruik is het uitgangspunt. We ontwikkelen locaties met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit en landschap en zorgen voor een toekomstbestendige inrichting. We zorgen voor een goede balans tussen wonen en werken zodat onnodige pendel wordt voorkomen. We kijken bij uit- en inbreiding naar balans in de belastbaarheid van hoofdwegennet en onderliggend wegennet.

We moeten afwegen welke bedrijvigheid we willen accommoderen en zorgen dat voor die bedrijven plek is, ook op de lange termijn. Er moet een balans worden gevonden tussen economie, leefbaarheid, het huisvesten van werknemers, landschap en mobiliteit. We zien namelijk dat het steeds lastiger wordt om voldoende ruimte te vinden voor werklocaties en dat het door de schaarse ruimte niet langer vanzelfsprekend is dat alle vraag naar alle segmenten kan worden opgevangen. De vraag welk type bedrijven we willen accommoderen hangt samen met de vraag welke economie willen we en welke regio willen we zijn. Wel stellen we als randvoorwaarde voor het onttrekken van ruimte voor werken dat alternatieve locaties voor bedrijven beschikbaar moeten zijn.

- Bestaande versus nieuwe bedrijventerreinen

Een deel van de bedrijven die we willen accommoderen kan op bestaande bedrijventerreinen worden opgevangen door het ruimtegebruik te intensiveren. De potentie daarvan is echter relatief klein vergeleken met de verwachte uitbreidingsvraag. Er zijn nieuwe locaties nodig op zowel korte als lange termijn om de vraag op te kunnen vangen. Bovendien zal er aandacht moeten zijn voor transformatie van bestaande bedrijfslocaties, zowel met betrekking tot innovatie als diversificatie. Het wordt echter steeds lastiger om geschikte nieuwe plekken te vinden. Bovendien staan bestaande bedrijventerreinen onder druk, vaak door woningbouwplannen, zoals in Culemborg. Met name grootschalige (logistieke), watergebonden en/of milieuhinderlijke activiteiten zijn nu en zeker in te toekomst moeilijk inpasbaar, bijvoorbeeld de logistieke hotspot Medel/Kellen. Het is van belang om goed te anticiperen op deze vraag.

De regio ontwikkelt een ruimtelijk-economische visie die bijdraagt aan brede welvaart waarbij er ook ruimte moet zijn voor MKB-bedrijven waaronder de maakindustrie. Daarom worden ook startende en groeiende MKB-bedrijven op kleinschalige bedrijventerreinen gefaciliteerd. Dit vormt de basis voor de programmeringsafspraken in het regionaal programma werklocaties (RPW). Duidelijk is wat het economisch profiel van de regio is, welke economie de regio wil ontwikkelen en welke type bedrijven/sectoren de regio wil accommoderen (en welke niet). Daarbij is speciale aandacht nodig voor de omgang met grootschalige logistiek, hogere milieucategorieën, MKB en watergebonden bedrijven. Hierbij faciliteren we in ieder geval die bedrijvigheid die nodig is om de regio te kunnen door ontwikkelen op bijvoorbeeld het gebied van agribusiness en andere vormen van techniek. Dit biedt ook een kans om meer hoogopgeleiden aan te trekken.
De ruimtewinst op bestaande bedrijventerreinen is relatief beperkt ten opzichte van de verwachte uitbreidingsvraag. Het blijft nodig om nieuwe bedrijventerreinen te realiseren. Halverwege 2023 komt de nieuwe provinciale bedrijventerreinen- en kantorenprognose beschikbaar met de meest actuele inzichten. In de integrale ruimtelijke regionale visie wegen we ruimteclaims ten opzichte van elkaar af en maken van daaruit keuzes waar de uitbreidingsruimte voor bedrijventerreinen het beste kan landen. We kijken hierbij zowel naar de korte als lange termijn, zodat we ook voor de lange termijn ruimte voor werken geborgd is. Om invulling te geven aan de landelijke afspraken over grootschalige bedrijvigheid wijzen we zoekgebieden aan waar dit geconcentreerd wordt.

Samen met de provincie ontwikkelt de regio een strategie om bestaande bedrijventerreinen beter te benutten. Daarbij zijn de volgende overwegingen van belang:

- Rolverdeling en verantwoordelijkheid: intensivering vraagt om een heldere rolverdeling tussen regio, Rijk, Provincie en Gemeenten en private partijen. Wat kan men van elkaar verwachten?
- Financiering: Deze actieve inzet vergt een forse investering in verduurzaming, vergroening, herontwikkeling en herstructurering. Ook hiervoor geldt dat dit samenwerking vergt met het Rijk, Provincie, Ontwikkelings- en Herstructureringsmaatschappij Gelderland (OHG), gemeenten en private partijen.
- Implementatie en beleid: We zetten in op het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen en leggen dit vast in het volgende RPW. Samen met de provincie willen we dit proces verder gaan uitwerken. De provincie onderzoekt of en hoe het beter benutten van bedrijventerreinen geborgd kan worden via de Omgevingsverordening.

Op basis van de ruimtelijk-economische visie en een integrale ruimtelijke visie op waar bedrijvigheid het beste in de regio kan landen maken we in het RPW-afspraken over de concrete programmering, zodat we voor de bedrijven die we willen accommoderen op het juiste moment een goede locatie hebben.

- XXL-logistiek

De provincie heeft de drie clusters voor grootschalige logistiek aan de A12/A15 aangewezen, ééndachtig de Rhine-Alpine Corridor: Tiel, Nijmegen/Overbetuwe en Emmerich-Montferland-Zevenaar. De vraag is of deze clusters de gewenste vraag op langere termijn kunnen accommoderen. Wat betreft de XXL-logistiek bij Tiel is de oostgrens van de gemeente Tiel bereikt. Voor verdere uitbreiding is onderzoek nodig, ook in relatie tot onder andere brede welvaart, eenzijdige sector werkgelegenheidsaandeel druk op het hoofdwegennet en onderliggend wegennet. De provincie laat hier ontwerpend onderzoek naar uitvoeren, in samenwerking met partners. Als het nodig en mogelijk is om deze clusters verder te ontwikkelen, wordt een strategie ontwikkeld hoe dit het beste kan worden aangepakt. Als blijkt dat de gewenste ruimtevraag niet in de clusters kan worden opgevangen, moeten provincie en de gemeenten in de regio hierin keuzes maken.
We onderzoeken de behoefte en mogelijkheden voor XXL-logistiek in Medel.

- HMC-locaties

We verkennen hoe we het gebruik van bestaande hoge milieu categorie (hmc) locaties op bedrijventerreinen kunnen optimaliseren. We maken in het RPW afspraken over het toekomstperspectief van bestaande bedrijventerreinen en watergebonden locaties en zorgen dat deze niet conflicteren met regionale woningbouwafspraken. De RPW-afspraken hebben wisselwerking met gemeentelijke omgevingsplannen. De gemeenten leggen dit uiteindelijk vast in omgevingsplannen en zijn aanspreekpunt voor inwoners en bedrijven. We moeten onderzoeken welke ruimte beschikbaar blijft voor werken en waar wordt ingezet op functiemenging of transformatie naar andere functies zoals wonen. Daarnaast wordt op provinciaal niveau onderzoek gedaan naar de toekomstwaarde van watergebonden locaties.

4.3.4 Recreatie en toerisme

Voor de leefbaarheid in steden en dorpen is het belangrijk dat inwoners op een duurzame manier kunnen recreëren. Een goede recreatieve infrastructuur trekt bovendien toeristen van buiten. Dit komt zowel de vitaliteit van de toeristische sector, als de economie van steden en dorpen en hun voorzieningen ten goede. Het versterken van natuur en landschap draagt bij aan de recreatiemogelijkheden en recreatiemogelijkheden in het buitengebied beschermen het landschap en zorgen voor een duurzame beleving van de waardevolle landschappelijke kwaliteit. Kortom; recreatie en toerisme dient waardevol te worden ingezet om juist voorzieningen te behouden (leefbaarheid vergroten), voldoende buiten recreatie mogelijk te maken (versterken vitaliteit van inwoners) en het beleefbaar maken van het landschappelijke karakter van de regio (behouden landschappelijke kwaliteit). Het is een middel om integraal bij te dragen aan de uitdagingen van de toekomst in de regio.

Waar elders in Gelderland druk en draagkracht uit balans zijn op bepaalde locaties en natuur en recreatie op gespannen voet met elkaar staan, speelt dit in mindere mate in FruitDelta Rivierenland. FruitDelta Rivierenland heeft draagkracht en kan een positie innemen om de toenemende toeristische druk op natuur en recreatiegebieden elders in Gelderland op te vangen. Mits dit aansluit bij de gewenste doelgroepen zodat het bijdraagt aan de optimale balans.

Regio FruitDelta Rivierenland kan en wil een groei van recreatie en toerisme faciliteren. De regio heeft de potentie om jaarrond waardevol toeristisch bezoek aan te trekken. Dat heeft een gunstig effect op de vitaliteit van de leefomgeving (behoud van voorzieningen). Een verblijf in het

landelijk gebied is aantrekkelijk voor bewuste bezoekers (inzichtzoeker). Bedrijven willen hier graag in investeren en voor bewoners is het prettig wonen en recreëren in het landelijk gebied. Waardevol bezoek draagt bij aan de brede welvaart en het welzijn van elke Rivierenlander.
De woningbouwopgave in FruitDelta Rivierenland heeft ook consequenties voor groen en recreatie. Door toerisme en recreatie integraal mee te nemen in ruimtelijke processen, kunnen investeringen in de fysieke leefomgeving de beleefbaarheid van een gebied vergroten.

Om de potentie van waardevol bezoek te realiseren is het van belang om in te zetten op het beleefbaar maken en het toegankelijk maken van het landelijk gebied. Uiteraard moeten we daarbij rekening houden met de draagkracht van het gebied en de omgeving, de optimale balans moet worden bewerkstelligd. Hierbij gaan we uit van ontwikkelingen die passen bij de identiteit en de schaal van het gebied. De gastvrijheidsector kan een bijdrage leveren aan opgaven waar agrariërs momenteel voor staan. De landbouwsector kent immers grote uitdagingen en multifunctionele landbouw biedt kansen voor agrariërs en voor de maatschappij. Steeds meer boeren en tuinders combineren agrarische productie met activiteiten zoals zorg, recreatie, kinderopvang, boerderijverkoop en/of natuurbeheer. Multifunctionele landbouw of agrotoerisme draagt bij aan een duurzaam beleefbaar landschap en is onderdeel van de integrale oplossing voor de transitie van het landschap.

FruitDelta Rivierenland is volop bezig met het verbeteren en het dekkend maken van de recreatieve basisinfrastructuur voor varen, wandelen en fietsen. Er wordt beleving toegevoegd, buitengebied, cultuurhistorische landmarks en centra of havens worden aan elkaar verbonden via de recreatieve routenetwerken.

De identiteit van FruitDelta Rivierenland laat zich vertalen in het oppakken van de vijf regionale opgaven voor recreatie en toerisme, zoals verwoord in het REA[54]. Met het oppakken van deze vijf opgaven kunnen we onze ambitie (een optimale balans tussen de toeristische druk en de draagkracht van de omgeving) verwezenlijken:

a. Rivierbeleving

De kwaliteiten van het Rivierenland zijn o.a. gelegen in het rivierenlandschap. De afwisseling van weidse rivieren en uiterwaarden, kleinschalige, besloten oeverwallen en open kommen kenmerkt het landschap van het Rivierenland. De hoofdrivieren, NederRijn – Lek, Maas, Waal, Linge en de recreatieplassen binnen de regio dragen bij aan de versterking van de toeristische potentie.
Regio FruitDelta Rivierenland zet in op meer aanbod (verblijfs- en dagrecreatie) binnen de verhaallijnen van de rivieren, kwalitatief versterkte verblijfsvoorzieningen en dagattracties langs de rivieren en nieuwe vaarroutes op rivieren en fiets- en wandelroutes langs de rivieren.

b. Gastvrije Binnensteden

De cultuurhistorische waarden van de binnensteden en dorpen in FruitDelta Rivierenland worden ingezet om de toeristische aantrekkingskracht te vergroten. Er wordt ingezet op meer dagrecreatief aanbod in binnensteden (een transformatie van place to buy naar place to be), meer overnachtingsmogelijkheden in binnensteden en het behouden en ontwikkelen van fiets- en wandelroutes door cultuurhistorische binnensteden. Hierdoor blijven de binnensteden vitaal en uitnodigend voor een bezoek en blijven voorzieningen voor inwoners op pijl.

c. Agrotoerisme

[54] Regionaal Economisch Ambitiedocument 2022-2025 Regio FruitDelta Rivierenland

We werken aan het vitaliseren van het platteland door koppeling van agribusiness met recreatie & toerisme en het versterken van agro toeristisch imago en bekendheid van de regio. Dit door gezamenlijke focus op verhaallijnen en inpassing van streekproducten. We zetten in op meer kwalitatief aanbod verblijfs- en dagrecreatie in agrotoerisme en meer beleving van streekproducten.

d. Cultuurhistorische Landmarks

De aanwezige cultuurhistorische landmarks vertellen het verhaal uit het verleden. Door het verbinden en beleefbaar maken van de cultuurhistorische landmarks middels verhaallijnen door het landschap komt de geschiedenis tot leven. Door meer ontwikkelingsmogelijkheden toe te laten, worden de landmarks beleefbaar en ontstaat aanvullend toeristisch aanbod (verblijfs- en dagrecreatie) en behouden we de waardevolle beeldbepalende landmarks in het landschap. Dit wordt versterkt door meer promotie van deze landmarks en het realiseren vanieuwe wandel-, fiets- en vaarroutes langs cultuurhistorische landmarks.

e. Regiopromotie

FruitDelta Rivierenland zet in op een sterke marketing en promotie van de drie streken binnen de regio: Betuwe, Bommelerwaard en Land van Maas en Waal. Doel is de naamsbekendheid van alle streken te vergroten en spreiding van doelgroepen over seizoenen en streken plaatsvindt.
De regio zet in op het gericht jaarrond aanbod promoten, de naamsbekendheid van de streken laten stijgen en meer bezoekers uit andere streken trekken door de streken in de promotie met elkaar te verbinden. Hierdoor wordt FruitDelta Rivierenland meer gevonden door toeristen en recreanten, hetgeen bijdraagt aan de optimale balans.

4.3.5 Cultuur voor een leefbaar en inspirerend FruitDelta Rivierenland

Kunst, cultuur en erfgoed dragen bij aan een leefbare en inspirerende regio. De regio kent een krachtig en gevarieerd theateraanbod, bekende evenementen en musea. Wel staat het culturele aanbod in de regio onder druk. In de Cultuurmonitor Gelderland 202255 geven inwoners aan dat er te weinig culturele voorzieningen zijn, zij zijn relatief minder tevreden over de bereikbaarheid ervan.
De gemeenten in de regio werken daarom intensief samen aan een toekomstbestendige culturele infrastructuur. In het regioplan Inspirerend Rivierenland ziet de regio kansen voor samenwerking op het gebied van cultureel erfgoed en podiumkunsten. Door kennisdeling, innovatie en gezamenlijke promotie is er een rijk en gevarieerd aanbod in de regio. De gemeenten werken verder via de landelijke programma's op het vlak van cultuureducatie en de provinciale cultuur- en erfgoedpacten samen aan cultuureducatie en -participatie in de regio. Daarbij wordt ingezet op historische parels en is de ambitie om cultuurhistorie in de breedte te behouden én te versterken.

[55] Cukltuurmonitor Gelderland 2022 Cultuurmonitor Gelderland - wat is de waarde van cultuur

4.3.6 Mobiliteit

De regio FruitDelta Rivierenland ligt centraal in Nederland en is daardoor in trek bij bedrijven en (potentiële) inwoners. Spoor-, snel- en vaarwegen verbinden de regio snel met belangrijke economische kernen zoals Utrecht, 's-Hertogenbosch, Ede-Wageningen, Arnhem en Nijmegen. De regio heeft verschillende gezichten. Van stedelijke tot uitgestrekte landelijke gebieden en van logistieke bedrijvigheid tot prachtige natuur. De unieke ligging tussen de rivieren geeft de regio haar identiteit, maar het brengt ook uitdagingen met zich mee op het gebied van mobiliteit.

De regio heeft een mobiliteitsagenda[56] ontwikkeld. Deze visie is door de meeste gemeenten in de regio vastgesteld, bij de overige gemeenten is de visie in procedure. Mobiliteit stopt niet bij de regio-en gemeentegrenzen. Daarom hebben we partners als provincie en Rijk hard nodig om regio FruitDelta Rivierenland bereikbaar te houden. Met genoeg ruimte voor doorstroming en oog voor de leefbaarheid. Ook de nu al te hoge druk op het onderliggend wegennet is daarbij van belang. Op basis van de uitvoeringsagenda mobiliteit voor de FruitDelta Rivierenland richten we ons op onderstaande onderwerpen:

- Betrouwbare regionale autoverbindingen

De meerderheid van het autoverkeer op het regionale hoofdwegennet is regio-gebonden. De regio opteert voor capaciteitsvergroting (verbreding) van A2, A15 en Rijnbrug Kesteren-Rheden. Daarvoor zou ook het onderliggend wegennet op orde gebracht moeten worden. We zetten ons in voor robuuste bovenregionale wegverbindingen met A2, A15 en de Rijnbrug, zoals de westelijke ontsluiting van Tiel en de verbinding met Geldermalsen. Ook de noord-zuidverbinding met Foodvalley verdient aandacht. We zetten in op maatregelen gericht op het verleiden van werknemers, bewoners en logistiek om andere, duurzamere keuzes te maken. Sinds 2017 wordt samen met het Rijk, de provincies Noord-Brabant en Gelderland, en gemeente 's-Hertogenbosch gewerkt aan een lange termijn oplossing voor de A2 Deil-Vught. [57]
Hierbij gaat het zowel om het verbeteren van de doorstroming als aandacht voor leefbaarheid in het gebied, onder andere rondom Waardenburg, waar men veel last heeft van sluipverkeer. Vooruitlopend op een planstudie naar de verbreding van de A2 worden Quick Win maatregelen genomen en een breed mobiliteitspakket opgesteld om de doorstroming, leefbaarheid en veiligheid in het gebied te vergroten. Bij maatregelen moet worden gedacht aan bijvoorbeeld het verbeteren van de stationsomgevingen bij Zaltbommel en Geldermalsen, het realiseren van het snelfietspad Zaltbommel – 's-Hertogenbosch en het realiseren van carpoolplekken.

- Een veilig en compleet regionaal autonetwerk

Om regionale doelen/ambities te bereiken moeten de lokale en regionale verbindingen binnen onze regio ook op orde zijn. Denk aan de bereikbaarheid van werklocaties, toeristische hotspots en parkeren/bereikbaarheid in relatie tot woningbouw. We actualiseren het wegen/bereikbaarheidsplan, met aandacht voor verkeersveiligheid en de belangrijkste knelpunten.

- De mobiliteitsketen op orde

Gezien de aard van de regio hebben we aandacht voor goede oeververbindingen en behoud van veerponten als cruciale verbindingen in de keten. Deelmobiliteit kan in nieuwe woonwijken een

[56] Regio FruitDelta Rivierenland Mobiliteitsagenda 2023-2026

[57] Op 23 juni jl. kondigde minister Harbers aan dat de start van de planstudie A2 Deil- 's Hertogenbosch- Vught voorlopig wordt uitgesteld. Op dit moment is nog niet bekend welke consequenties dit besluit heeft voor opgaven en ambities en hoe het vervolgproces met Rijk en regio eruit ziet.

alternatief zijn voor de (tweede) auto. Met verbetering van (stations)hubs zoals Tiel, Geldermalsen, Culemborg en Zaltbommel zorgen we ervoor dat het OV aantrekkelijker wordt als alternatief voor de auto. Deelmobiliteit kan ook bijdragen aan de bereikbaarheid van landelijke gebieden, bijvoorbeeld doordat mensen beschikking hebben over een e-bike of een deelauto. Ook buurtbussen kunnen hieraan bijdragen. Het landelijk gebied in FruitDelta Rivierenland wordt gekenmerkt door veel kleine kernen die relatief ver van elkaar zijn gelegen. Een voorbeeld ter illustratie is dat we met bovengenoemde initiatieven de kleine kernen bereikbaar houden, dit is niet alleen vanuit het oogpunt van mobiliteit van belang maar levert ook een bijdrage aan de brede welvaart in de regio. Verkeer over weg en water heeft invloed op de leefbaarheid in de regio. Zo heeft het ook invloed op de luchtkwaliteit en daarmee op gezondheid.

- Meer mensen op de fiets

We richten ons met name op de routes waar nu veel korte autoverplaatsingen zijn, want daar kan de fiets (tot 7,5 km) of e-bike (tot 15 km) een prima alternatief zijn. Daarom zetten wij in op een snelle fietsroute langs de A2 en de A15. Wij ondersteunen gemeenten bij het zorg dragen voor kwalitatief goede fietsverbindingen op schoolroutes en recreatieve routes. Daarbij zoeken we naar een structurele oplossing voor het in de vaart houden van de veerponten. Ze verkorten de reisafstand en vergroten daardoor de potentie van de fiets. Enkele voorbeelden ter illustratie: in Tiel is het lastig om met de fiets de oversteek te maken van het Amsterdam-Rijnkanaal; een fietsbrug over het kanaal zou de reistijd voor fietsers aanzienlijk verkorten en vergemakkelijken. Ook Culemborg heeft behoefte aan een snelle fietsverbinding met Utrecht. Daarvoor is een fietsbrug van Culemborg over de Lek naar Houten gewenst. Vanuit het zuiden van de regio is het een lange weg voor fietsers om naar 's-Hertogenbosch te komen. Een fietspad langs de nieuwe A2 brug over de Maas bij Hedel zou voor velen de afstand verkorten.

- Betere bereikbaarheid van het OV

Spoor en openbaar vervoer vormen de ruggengraat van ons mobiliteitssysteem. Voor het faciliteren van de woningbouwopgave is een goede keten van OV, hubs en kleinschalige mobiliteit voorwaardelijk. Op een aantal routes heeft het spoor potentie om te concurreren met de auto. Hoe beter de keten is georganiseerd, hoe hoger de potentie en waarde van het OV in het totaalaanbod. Als regio zijn we geen opdrachtgever van het OV en HaltetaxiRRReis, maar we maken ons richting de provincie wel hard voor het belang van het OV als onderdeel van de mobiliteitsketen in onze regio. Met betrekking tot het OV in regio Rivierenland is sprake van vervoersarmoede. Daar willen we aandacht voor. Onder andere door versterking van de OV hubs.

- Verkeersveiligheid en verkeersdata

We werken aan een risico gestuurde aanpak van verkeersveiligheid in de regio. Onze focus ligt op de (boven)regionale verbindingen. De wereld om ons heen waaronder ook onze mobiliteit (auto, OV, fiets) wordt steeds digitaler. Dat vraagt ook iets van onze werkprocessen en de digitale competenties van ons als wegbeheerders/overheden. We werken samen aan deze digitaliseringsopgave.

- Schonere automobiliteit

Het autobezit in FruitDelta Rivierenland is relatief hoog. Dit komt door de geografie van onze regio: een groot deel is sterk landelijk gebied. Daarom is het niet realistisch om veel mensen uit de auto te krijgen. We zetten in op elektrisch rijden, met als doel CO_2-reductie en een prettigere leefomgeving. Het laadnetwerk wordt door gemeenten steeds verder op orde gebracht en regionaal willen we mensen het elektrisch rijden laten ervaren.

- Stimuleren slim en innovatief reisgedrag

We stimuleren ander reisgedrag. Onze mobiliteitsmakelaar gaat met bedrijven aan de slag. We richten ons daarbij op: meer thuiswerken (dus minder reizen), minder in de spits reizen en duurzamer reizen. We leggen daarbij nadrukkelijk de link met het aanbod, bijvoorbeeld een fietscampagne gekoppeld aan de realisatie van een nieuwe, snelle fietsroute. Eén van de aspecten waar we in het kader van leefbaarheid wat mee willen is de drukte en geluidshinder op onze mooie dijken. We hebben allerlei interessante bedrijven én ruimte om innovaties uit te proberen. We zetten daarom regio FruitDelta Rivierenland in als proeftuin voor het testen van slimme/ innovatieve oplossingen die duurzame mobiliteit stimuleren.

5 De afwegingen met elkaar

De toegevoegde waarde van het regioarrangement zit in het identificeren van vraagstukken, kansen (meervoudig ruimtegebruik) en dilemma's en voorkomen van afwenteling. Dit leidt tot het agenderen en afwegen van vraagstukken en komen tot uitvoeringsgerichte oplossingen via gebiedsprogramma's.

5.1 Integrale vraagstukken regio FruitDelta Rivierenland

Als we de ambities en opgaven uit de voorgaande hoofdstukken bezien, komen we tot de volgende vraagstukken en opgaven.

5.1.1 Ruimtelijke kwaliteit (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde)

- Vanuit water en bodem sturend is het logisch om te verstedelijken op oeverwallen. Is dat vanuit een oogpunt van ruimtelijke kwaliteit gewenst (verdichting kernen, samengroeien dorpslinten)? Dit betekent veel ruimtedruk op de oeverwallen. Fruitteelt zoekt daar ook zijn plek. Bij fruitteelt is vanuit water en bodem sturend waterbeschikbaarheid een groot zorgpunt. En hoe gaan we om met klimaatadaptatie?
- Willen we weersterker inzetten op onderscheid oeverwallen en komgebieden? Is er in de komgebieden met name plek voor melkveehouderij en waterberging?

5.1.2 Water en bodem sturend

- Wat betekent water en bodem sturend voor deze regio? Wat zijn de ruimtelijke sociaaleconomische consequenties voor de diverse functies in het gebied? Bijvoorbeeld voor woningbouwlocaties op lange termijn of doorontwikkeling van fruitteelt.
- Consequenties voor nattere en drogere gebieden? Komen er nog meer reserveringen ruimte voor de rivier? Dit moet nader worden uitgewerkt in de deelgebieden (Betuwe, Bommelerwaard, Culemborgerwaard, Tielerwaard en Land van Maas en Waal).
- Hoe ontwikkelen we een toekomstig bestendig bodem- en watersysteem zowel kwantitatief als kwalitatief?

5.1.3 Biodiversiteit

- Koppel biodiversiteit aan klimaat en water en bodem sturend.
- Kunnen we de bestaande hoofdstructuur van buitendijkse (rivier)natuur (Vogel-en Habitatrichtlijn), die voornamelijk oost-west is georiënteerd, versterken met een fijnmazig binnendijks netwerk van groenblauwe dooradering? We sluiten hierbij aan op de uitgangspunten van het VLGG, wellicht gebruikmakend van het agrarisch natuurbeheer.

5.1.4 Klimaatadaptatie

- Onderzoek is noodzakelijk naar de ruimtelijke effecten van klimaatverandering (bv. klimaatdijken; water&bodem sturend in relatie tot woningbouwbeleid: spreiden of bundelen?) Kunnen we hier een strategie op maken die gedragen is door de verschillende overheden?

- Hoe kunnen we wateren zoals de Linge benutten als structuurdrager door het gebied voor klimaatbuffers, landschap en recreatie?
- Wat zijn de gevolgen van Ruimte voor de Rivier voor de meerlaagse veiligheid binnendijks? Kunnen we hier een strategie op maken die gedragen is door de verschillende overheden?

5.1.5 Land- en tuinbouw

- Hoe faciliteren we de transitie van de land- tuinbouw? (vermindering stikstofuitstoot en CO_2 en gezond water- en bodembeheer).
- Is er voldoende zoet water beschikbaar voor de glastuinbouw, fruitteelt, paddenstoelenteelt en laanbomenteelt op lange termijn? Wat zijn de gevolgen voor de waterhuishouding? Mogelijk heeft klimaatverandering effect op de verschillende vormen van teelten.
- Teeltondersteunende voorzieningen zijn nodig, maar hoe kan het met ruimtelijke kwaliteit en behoud van een aantrekkelijk buitengebied voor recreanten?
- In de regio zijn er veel stoppende boeren zonder opvolger: wat doen we met de vrijkomende agrarische bebouwing en gronden?
- Spuitzones beperken de mogelijkheden voor woningbouw. Kunnen we dit flexibeler toepassen zonder extra gezondheidsrisico's en met winst voor waterkwaliteit en biodiversiteit?

5.1.6 Energie

- Zeker tot 2030 is er sprake van netcongestie. Dit vraagt om een risicoanalyse van plannen met betrekking tot onder andere de woon-werklocaties en eventueel is er prioritering nodig.
- Verder is er tijdig een visie nodig op het gewenste energiesysteem (en dus ook op gewenste verdere verstedelijking) voor de periode na 2030. Bijvoorbeeld: welke warmtebronnen hebben we voor verwarming van gebouwen? Als in de warmtevraag enkel wordt voorzien met all electric-oplossingen (warmtepompen), dan betekent dat een extra elektriciteitsvraag vergelijkbaar met ons huidige RES-bod van 1,2 TWh/jaar! Anderzijds moet er bij de ontwikkeling van geothermie rekening worden gehouden met beperkingen door onder andere grondwaterbescherming- en drinkwaterreserveringsgebieden.
- De reservelocaties voor windmolens na 2030 (zie bijlage Agenderende integrale opgaven kaart) zijn opgenomen als kansrijke locatie in de RES 1.0, maar vormen geen onderdeel van de RES-ambitie van 1,2 TWh die in 2030 gerealiseerd moet zijn. Deze locaties zijn wel in beeld om, na 2030, de CO_2 uitstoot naar nul terug te brengen in 2050.

5.1.7 Leefbaarheid en verstedelijking

- Welk profiel van bedrijvigheid past bij de gewenste identiteit? Aantrekkingskracht op logistiek: zijn de grenzen bereikt? Is er voldoende fysieke ruimte? Is er voldoende wegcapaciteit? Draagt het bij aan brede welvaart van inwoners?
- Is er voldoende ruimte voor lokale ontwikkelingen (MKB) op lange termijn? Voor XXL-locatie Tiel Medel moet een afweging gemaakt worden op verschillend ruimtelijk

functioneel schaalniveau. Onderdeel daarvan is de belastbaarheid van het onderliggend weggennet bij ontwikkelingen van bedrijventerreinen en daarmee de leefbaarheid.

- Wonen: afspraken over aantallen, maar vanuit oogpunt water&bodem sturend, klimaatadaptatie en ruimtelijke kwaliteit wordt locatiekeuze belangrijker: inbreiden versus uitbreiden; spreiden of bundelen?
- Er is stedelijke druk vanuit de Randstad en 's Hertogenbosch en Utrecht. Moet dit vanuit de principes van water en bodem sturend worden gefaciliteerd?
- Hoe maken we ruimte voor huisvesting van bijzondere doelgroepen (ouderen, zorgvragers, arbeidsmigranten, statushouders, vluchtelingen etc)?
- Brede welvaart: voor de leefbaarheid van de kleine kernen moeten voorzieningen op peil worden gehouden. Hoe pakken we dit aan?
- Is het regionaal wenselijk om na te denken over de ruimtelijke inpassing van sociale voorzieningen? Op basis van de vraag 'wie moet waar wonen' en vervolgens 'wat is hiervoor nodig'. Voorbeelden zijn de steeds langer thuiswonende ouderen, de vergrijzing en het personeelstekort de komende jaren in de zorg. Hoe zorgen we ervoor dat er in de regio voldoende voorzieningen zijn voor ouderen, beschermd wonen, GGZ-problematiek etc.?
- Aandacht voor de verhouding tussen agrarisch gebied en de kwaliteit en leefbaarheid van de steden. Hoe doen we dit?

5.1.8 Cultureel erfgoed en recreatie en toerisme

- Zijn er kansen voor recreatie en toerisme door aan te sluiten bij bestaand cultureel erfgoed en andere ruimtelijke ontwikkelingen, zoals het groenblauwe raamwerk?
- Hoe werkt de regio aan een landelijk herkenbaar profiel?

5.1.9 Mobiliteit

- Doorstroming op het hoofdwegennet moet worden gegarandeerd in verband met bereikbaarheid en leefbaarheid. Grote rivieren en rijksinfrastructuur hebben een barrierewerking . Vraagt dit om een herijking op de infrastructuur van het onderliggend wegennetwerk en hernieuwde visie op het onderliggend wegennetwerk? Denk hierbij aan de leefbaarheid in bijvoorbeeld Waardenburg die onder druk staat door sluipverkeer. Een integrale benadering van dit vraagstuk is gewenst. Dit heeft ook een relatie met de ontsluiting van het bedrijventerrein Hondsgemet en de wijk Passewaaij in Tiel.
- Ook de bereikbaarheid van voorzieningen en werklocaties vanuit kleine kernen (OV, fietsverbindingen, veerponten) staat onder druk. Hoe pakken we dit aan?

5.2 Aanpak

Naar aanleiding van dit regioarrangement willen we de stap zetten naar meer uitvoeringskracht en resultaat en afspraken daarover. Dit willen we een plek geven in de toekomstige regioprogramma's.
De vele opgaven zullen effect hebben op het Rivierenlandschap. De regio FruitDelta Rivierenland gaat deze uitdaging aan met een ruimtelijke kwaliteit-inclusieve benadering. Bij alle ruimtelijke ontwikkelingen dient aandacht te zijn voor de kwaliteit van de ruimte, het landschap en het erfgoed. Dit betekent niet dat het bestaande landschap altijd onveranderd moet blijven. Het betekent wel dat ruimtelijke kwaliteit altijd in de afwegingen wordt meegenomen en dat verandering van het landschap gepaard gaat met een kwaliteitsimpuls. Of een project nu een

doelstelling heeft voor water, natuur, mobiliteit, bedrijvigheid of verstedelijking; het heeft altijd de dubbele doelstelling om de ruimtelijke kwaliteit te versterken. Op deze manier krijgt ruimtelijke kwaliteit een sturende werking.

Om dit te bereiken is integraal, gebiedsgericht werken van belang, waarbij de historisch gegroeide landschappelijke identiteit als onderlegger voor ruimtelijke ordening en inrichting wordt gebruikt. Het bij elkaar brengen van de duurzaamheidsopgave voor het water- en bodemsysteem, de maatschappelijke ambities voor ruimtegebruik (brede welvaart) en de karakteristieken van het landschap is een integrale ontwerpopgave die we als regio gezamenlijk oppakken waar mogelijk. Het landschap verbindt en inspireert. We streven ernaar om deze werkwijze te hanteren in de gebiedsprogramma's die voortkomen uit het regioarrangement. De projecten binnen de gebiedsprogramma's worden ruimtelijk kwaliteits-inclusief opgepakt en er wordt een aantal specifieke projecten opgenomen voor een ruimtelijke kwaliteitsimpuls.

6 De regio in 2030 met doorkijk naar 2050

Ook lange termijnontwikkelingen nemen we mee. We wegen af wat deze betekenen voor huidige keuzes. De periode 2030 tot 2050 wordt vooral benut om de door de regio ontwikkelde visies tot uitvoering te brengen. Dit leidt tot:

- Regio Fruitdelta is voorbereid op de klimaatverandering richting 2120[58]. De afwegingen in het hier en nu en programmatische afwegingen in het licht van de transitie door klimaatverandering. Het meenemen van de lange termijneffecten tot 2030 in de afweging.
- No regret keuzes; 2030. De regio is goed doordrongen van lange termijn effecten door afwisseling van natte en droge perioden en zeespiegelstijging. De regio houdt hiermee rekening bij het maken van ruimtelijke keuzes.
- Ruimte voor transitie naar passende vormen van klimaatbestendige landbouw, gelet op de vruchtbare delta van de regio en ruimte voor grondgebonden bedrijven. Onderzoek naar de wijze waarop samen met de sector de transitie naar klimaatbestendige landbouw kan worden gemaakt.
- Gebruik makend van de scenario's voor de inrichting van Nederland[59] van het Planbureau voor de Leefomgeving.

[58] Zie ook WUR-rapporten over langjarige klimaateffecten
[59] Vier scenario's voor de inrichting van Nederland in 2050 Vier scenario's voor de inrichting van Nederland in 2050 | PBL Planbureau voor de Leefomgeving

7 Hoe werken we samen

7.1 Hoe worden we deze regio?

We worden deze regio door het oppakken en uitvoeren van de in hoofdstuk 5 geïdentificeerde hoofdopgaven, via gebiedsprogramma's. In de gebiedsprogramma's gaan we aan de slag met onder andere de acties, onderzoeken en visies.

7.2 Welke samenwerkingsvorm kiezen we

Het regioarrangement is een gezamenlijk product van alle betrokkenen. De provincie heeft weliswaar de regie genomen, de vaststelling ervan zal binnen de huidige kaders door provincie, en gemeenten moeten plaatsvinden. Het Waterschap wordt hierbij in ieder geval geconsulteerd.

In het regioarrangement maken we afspraken over het agenderen van opgaven. Hierbij bouwen we voort op de Gebiedsagenda van regio FruitDelta Rivierenland. Het regioarrangement is interactief en met betrokkenheid van de drie overheden tot stand gekomen. Alhoewel het regioarrangement voortbouwt op bestaand beleid kan het voor partners ook worden gezien als deels nieuw (onderling samenhangend) beleid. Het beleid van de ene overheid kan agenderend doorwerken op het beleid van andere overheden. Samenwerking in de totstandkoming en de bestuurlijke vastlegging ervan is essentieel om tot een gedragen regioarrangement te komen. Dat geldt ook voor de uitwerking en de uitvoering van de opgaven. We voorzien een langjarige samenwerking. Er wordt geen blauwdruk van de regio vastgesteld. Er is sprake van een iteratief en soms cyclisch proces en voor concrete uitwerkingsvraagstukken zoals gebiedsprogramma's is meer tijd en nadere besluitvorming nodig. Als er hernieuwde inzichten of actualiteiten zijn kan het regioarrangement worden geactualiseerd. Het is een adaptieve agenda.

Wij vinden een zorgvuldig en gedragen proces belangrijk. De gemeenteraden zijn op hoofdlijnen geïnformeerd over het regioarrangement. De colleges hebben kunnen reageren op een eerste concept-versie. In voorliggend concept zijn de reacties van de acht colleges verwerkt. Deze verschilden in diepgang en stijl. In het Portefeuillehoudersoverleg Ruimte van Regio Fruitdelta Rivierenland is afgesproken dat het voorliggende concept regioarrangement ter kennisname aan de raden wordt voorgelegd. Daarnaast wordt de raden gevraagd in te stemmen met de agenderende opgaven die uitgewerkt gaan worden in de gebiedsprogramma's. De gebiedsprogramma's worden te zijner tijd aan de raden voorgelegd ter besluitvorming. In het aangepaste tijdschema is nu rekening gehouden met ruimte om eventueel het regioarrangement ook inhoudelijk en daarmee besluitvormend aan de raden voor te leggen. Waterschap Rivierenland is ambtelijk betrokken en heeft ook ambtelijk gereageerd op een eerste concept-versie. In voorliggend concept zijn deze reacties verwerkt. Het Waterschap wordt bestuurlijk geconsulteerd over het voorliggende concept. Op basis van de (concept) regioarrangementen biedt de provincie naar verwachting begin 2024 de Contouren van het Ruimtelijk Voorstel aan het Rijk aan.

Het hele proces van de totstandkoming van het regioarrangement is opgehangen aan de onderlinge bereidheid tot samenwerking. De ervaring die in de samenwerking met de regio Fruitdelta Rivierenland is gedaan is daarin positief. Wij willen waar mogelijk zoveel mogelijk als één overheid (samen)werken.

7.3 Hoe sturen we op voortgang en wat is daarvoor nodig?

Het regioarrangement is het gezamenlijk ruimtelijk perspectief van betrokken overheden op de opgaven in regio FruitDelta Rivierenland voor de komende 20 tot 30 jaar. De hieruit voortvloeiende opgaven in deelgebieden zullen door zorgvuldige gebiedsprocessen worden uitgewerkt, met de betrokken partijen in het gebied. Deze gebiedsprocessen kunnen resulteren in uitkomsten die afwijken van de oorspronkelijke ambities. Deze afwijkingen nemen we mee bij actualisaties van het regioarrangement.

Het regioarrangement is voor het zomerreces in concept aan colleges voorgelegd met de vraag om te reageren.
Eind augustus wordt het aangescherpte regioarrangement ter bespreking en instemming voorgelegd aan de colleges en minimaal ter informatie aan de gemeenteraden, maar mogelijk ook ter besluitvorming. In de planning is in september rekening gehouden met een (beeldvormende) regionale raadsavond. Daaropvolgend wordt in oktober/november de mogelijkheid opengehouden voor besluitvorming in individuele raden. Dit zal mede afhangen van de adviezen van de colleges
Definitieve besluitvorming over het regioarrangement in GS is voorzien op 21 november 2023.

7.4 Samenwerking en overleg met betrokkenen in gebied

De regio FruitDelta Rivierenland heeft met de Gebiedsagenda ‘Krachten bundelen om integraal te werken aan de opgaven van de toekomst’ (2022) een goed fundament neergelegd voor de opgave waarvoor wij samen (provincie, regio, gemeenten en waterschap) voor staan. Daar is gezamenlijk op voortgebouwd.

De beslis- en uitvoeringskracht van het regioarrangement en de doorwerking ervan in gebiedsprogramma’s komt primair van en uit de regio zelf. De provincie ziet daarbij voor zichzelf de regierol als uitgangspunt. Deze rollen werken we verder uit als dit van belang is om de gezamenlijke ambities te realiseren. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren als er sprake is van conflicterende belangen tussen partners.

We willen dit regioarrangement afsluiten met het beeld dat gedurende de totstandkoming van voorliggend regioarrangement steeds duidelijker is geworden. De regio kent grote verschillen en nuances in haar gebieden en partners. Tegelijkertijd is er vertrouwen en ambitie om samen te werken aan de regio. Dat wat goed is voor de regio, is ook goed voor de gemeenten, provincie en het waterschap. Laten we dit gezamenlijk voortzetten in de gebiedsprogramma’s.

FruitDelta Rivierenland groeit en bloeit!

Bijlagen

1. Agenderende integrale opgaven kaart